

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bediüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

BEDİÜZZAMAN'DA SAHABE TELAKKİSİ

İBRAHİM CÂNAN*

GİRİŞ:

Bu vesile ile Bediüzzaman'ın Sahabe görüşünü belirtmek faydalı olacaktır. Çünkü zamanımızda, İslâm medeniyetinin ilk bânileri ve İslâm şeriatının ilk hamele ve emanetçileri durumunda olan Ashab-ı Kiram radiyallahu anhüm ecmain hakkında yakışsız sözler edilmeye başlandı. Halbuki Ashab hiçbir tefrike tâbi tutulmadan Kur'an-ı Kerim'in âyetleri ve Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâmın hadisleri tarafından mükerrer seferler övülmüş, tebcil edilmiştir. Bu nasları esas alan Ehl-i Sün-

*Prof. Dr. İBRAHİM CÂNAN

1940 yılında Konya Ermenek doğumludur. İlk öğrenimini memleketinde tamamladı. Konya Erkek Lisesi (1958) mezunu. Kayseri (1962-64) ve Akşehir'de (1966-67) orta dereceli okullarda öğretmenlik yaptı. 1962'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1967-1972 Fransız Paris Sorbonne Üniversitesinde doktora yaptı. Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi'nde 1972'de başladığı öğretim üyeliği görevini aynı üniversiteye bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesi'nde sürdürdü. 1973'te Erzurum İslâmî İlimler Fakültesine geçti. 1979'da doçent ve 1989'da profesör oldu. 1993'te Harrân Üniversitesi İlahiyat Fakültesine dekan oldu.

Makalelerini fakülte dergileri yanı sıra *Diyanet*, *Haksess*, *İslâm*, *İslâm Medeniyeti*, *Zafer*, *Sur*, *İcma*, *Kadın ve Aile*, *Altınoluk*, *Okul* gibi dergilerde yayımladı. *Resulullah'a Göre Okul ve Ailede Çocuk Terbiyesi* adlı eseriyile 1979'da Türkiye Millî Kültür Vakfı Ödülü'nü aldı.

Eserleri: *Tarihçi Açısından Din* (Arnold Toynbee'den çeviri, 1978), *Seminer ve Tez Rehberi* (1979), *Resulullah'a Göre Okul ve Ailede Çocuk Terbiyesi* (1988), *Atatürk Üniversitesi Lojmanları ve Taklitçiliğimizin Muhasebesi* (1979), *İslâm'da Çocuk Hakları* (1980) *İslâm'da Temel Eğitim Esasları* (1980), *Sulh Çizgisi* (1980), *Tebliğ Terbiye ve Siyasî Taktik Açısından Hicret* (1981), *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye* (1980), *Yeni Usul-i Hadis* (Zafer Ahmed el-Osmani'den çeviri, 1982), *Kur'an ve Hadise Göre Fitne ve Anarşi* (1981), *Kur'an'da Çocuk* (1984), *Peygamberimizin Hadisleriyle Medeniyet Kültür ve Teknik* (1984), *Ahkâmü's-Sigâr* (Üstrüşeni'den çeviri, 1984), *Peygamberimizin Okuma-Yazma Seferberliği ve Öğretim Siyaseti* (1985), *İslâm'da Zaman Tanzimi* (1985, 88), *Bediüzzaman'dan Çözümler* (1993), *Çevre Ahlakı* (1994), *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* 1-15 (1988).

net Üleması Ashab'ın adaletinde icma etmiştir. 15 asırdır, bu yüce nesli tebci ve tâzim eden İslâm dünyasının günümüzde yetiştirdiği bazı çocuklarının, anti-İslâm çevrelerden gelen esintilerin tesiriyle Ashab konusunda 15 asırlık o muazzam ve sarsılmaz kâfileden ayrılması gerçekten büyük bir hasâret. Mesele sâdece o şahısların hüsrânıyla da sınırlı değildir. Bu, zaman içerisinde, yeni yetişen nesillerin gerçek İslâmî anlamalarına ve benimsemelerine engel teşkil edecek bir fitnedir. Hiçbir fiilî ve objektif delile dayanmadan, bir kısım ferdî ve sübjektif mütâlaalarla Ashab'a dil uzatmak, ümmetin onlara olan itimadını sarsmak ne demektir, bunun sonu nereye varır hiç düşündük mü? Hemen söyleyelim: Bu iş, hukuku, siyaseti, muâmelatı, ukûbatı, ibâdeti ve itikadiyatı vs. herşeyi ile dinimizin dayanağı olan hadislerin sıhhatinden ve hattâ Kur'an-ı Kerimin bütünlüğünden şüphe ve tereddüde düşmeyi netice verir. İmamul-Haremeyn: "Ashabın rivayetine adem-i itimadla tavakkuf sabit olması halinde, Şeriat-ı İslâmiye sadece Resulullah'ın devrine münhasır kalır, arkadan gelen asırlara şümülû olmaz" der. Böyle bir halin kıyâmete kadar insanlığın son dini olan İslâmiyet için nasıl dehşetli ve Cehennemî bir fitne olacağı açıktır. Deccal fitnesi bile zararda buna yetişemez.

Ehl-i hamiyet, bu fitneye seyirci kalamaz. Daha fazla büyümeden meselenin üzerine gidilmelidir. Bu gidiş elbette yumrukla, sopayla olacak değil.

Biz bu fitne tohumlarının cehalet zemininde filizlenip hüsn-ü kabul gördüğüne inanıyoruz. Öyleyse ümmet, bu konuda bilgilendirilmeli, ehl-i sünnetin görüşü herkesin anlayacağı açıklıkta anlatılmalıdır.

Bu noktada hatırlatmak isteriz: Bediüzzaman, eserlerinde, Sahâbe meselesini mükerrer vesilelerle ele alır ve ehl-i sünnetin görüşünü aynen te'yid eder ve bu görüşün haklılığını ispatlayıcı, mukni açıklamalar yapar. Şu halde, mezkur fitneyi önlemede Bediüzzaman'ın getirdiği yeni açıklamaların sistematize edilerek halka maledilmesi ehemmiyet arz etmektedir.

1- Sahabe hakkında Ehl-i Sünnetin görüşü:

Ehl-i Sünnet, Hz. Muhammed'i (aleyhissalatu vesselâm) risaletine iman etmiş olarak görüp aynı imânla ölen kimseye Sahabî der.¹ Bu görüşüne kısa da olsa far-
ketmez. "Uzun müddet beraberlik", "Hz. Peygamberle savaşa katılmış olmak", "hadis rivayet etmek" gibi şartlar ileri sürenler de olmuştur. Ancak bunlar münferid görüşlerdir, kaide olmamışlardır.

Yine ehl-i sünnete göre, Sahabenin hepsi adalet sahibidir.² Yani, dinî mevzu-
larda bilerek yalan söylemezler. Hz. Peygamber'den her ne rivayet ederlerse doğru söylerler. Dinle ilgili bütün sözlerine itimad edilir. "Yalan söylemiş olabilir" diye, bir tereddüt ve kuşkuyla Ehl-i Sünnet âlimleri caiz görmezler. Bu kanaati bütün Sahabiler hakkında taşırlar. Adalet meselesinde "Sahabelik" şerefine eren her-
kesi bir tutarlar, hiçbir ayırım yapmazlar.

¹ İbnu Hacer el-Askalani (V. 852/1448), el-İsâbe Fi Temyizi's-Sahâbe, Mısır 1328, 1, 7.

Suyuti, Celaleddin Abdürrahman ibn Ebi Bekr (V.911/1505)

Tedribü'r-Râvi, Kahire, 1959, s. 396.

² A.g.e., s. 400, el-İsabe 1, 9-10.

“Adâlet sahibi olma” tabiri, âlimlerin dilinde farklı mânâlarda kullanılmıştır.³ Bu tabir sahâbe hakkında kullanılıncı ne kastedildiği, iyi bilinmesi gereken bir husustur. Hemen belirtmek isteriz: Bununla, onların günâhtan, kusurdan *mâsum*, oldukları kastedilmez. Ehl-i Sünnete göre, *masumluk*, yani *ismet*, yani günahlara karşı korunma melekesine sahip olma hali, sadece Peygamberlere has bir imtiyazdır. Peygamber dışında hiçbir beşer ismet iddiasında bulunamaz. Şia'nın *masum imam* inancı bu açıdan batıldır, ehl-i sünnet benimsemez. Ehl-i Sünnet, insan olmaları hasebiyle, sahabenin kasdı olmaksızın hata yapabileceğini, yanlışabileceğini kabul eder.

Netice itibariyle “Ashab âdildir” derken İslâm ülemasının şu mânâyı kastettiği belirtilmiştir:

“Rivayette kizbe taammüd etmekten ve rivayetini kabul etmemeyi gerektiren bir fiil irtikab etmekten ictinab etmek (kaçınmak)”⁴

Ashab, kendi aralarında, fazilet yönüyle bir çok dereceye ayrılır. En faziletli olanlar ilk Müslüman olanlardır, yani Hz. Peygamberle beraberliği fazla olanlardır. Nitekim Aşere-i mübeşşere de ilk Müslümanlardır. Binaenaleyh, Resulullah'ı son demlerinde bir defacık bile olsa görmüş olanlar sahâbî sayısıyla da, öncekilere nazaran faziletçe geridirler.

Ehl-i Sünnet Velcemaat, sahabeyi, ayırım yapmadan ta'dil ederken âyet ve hadislerle dayanır. Bu iki kaynaktan gelen pek çok nass herhangi bir ayırma yer vermeden bütün sahabeleri över ve ta'dil eder. Âyetlerden birini kaydediyoruz:

“Siz insanlar için gönderilen en hayırlı ümmetsiniz”⁵ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

Pek çok benzerinin yerine de şu hadisi kaydediyoruz:

“Kim, Ashabımdan birine dil uzatırsa Allah'ın lâneti üzerine olsun.”⁷ مَنْ سَبَّ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ

Ehl-i Sünnetin, bilinmesi gereken, diğer bir görüşü, fazilette sahabeye, kimsenin yetişemeyeceği görüşüdür. Yani, herhangi bir sahâbi, sıralamasında en sonda bile yer alsın, arkadan gelen en faziletli kişilere nazaran daha üstündür. Bir başka ifade ile bu ümmetin ilim, irfan ve velâyet yönleriyle en mümtaz olan güzide kişileri bile, fazilet yönüyle en âmi bir sahâbiye yetişemez. İslâm Üleması bu görüşlerine delil olarak şu hadisi de zikrederler: “*Nefsîm kudret elinde olan Zâta yemin olsun! Sizden*

³ Adâlet deyince muhtelif mânâlar kastedilir:

1- Cevr ve zulmün zıddı: Hak sahibine hakkını verme

2- Fısk ve isyanın zıddı: Takva mânâsında

3- İsmet: İsyân ve fücurdan korunma melekesi, bu melekeler ve nebîlere aittir.

4- Allah'ın lütfü olarak günah ve hatadan korunma, bu veîllere ait bir haldir.

5- İctihadda hatadan korunma: Mehdiyi muntazır böyle olacaktır.

6- Rivayette kizbe taammüden korunma: (Abduvehhâb, A. latîf, Tedribü'r-Ravi s. 401-402.

⁴ Bak: Abdüvehhâb Abdüllatif (Tedrib'i tahkik eden zât), Tedribü'r-Râvî, s. 402.

⁵ Âl-i İmrân Sûresi, 110.

⁶ Hatîbü'l-Bağdâdî (V. 463), el-Kıfayî Fî İlmi'r-Rivâye, s. 93-97. Bu sadede giren âyet ve hadislerden bir kısmını *Kütüb-ü Sittü Muhtasarı Şerhi* adlı eserimizde kaydettik. AKÇAĞ, Ankara, 1987, 1, 522-525.

⁷ Haysemî, Mecmau'z-Zevaid, 10, 21.

biri Uhud dağı kadar çok altın infakta bulunsa bile, sevapta, Ashabımın bir müd hatta yarım müd infakına yetişmez.”⁸

Aleyhissalatu vesselâm ile olan sohbetleri, onlara öyle bir feyiz vermekte, öyle bir mertebe kazandırmakta ki, bir başka yolla buna yetişmek mümkün değildir. Dolayısıyla Ümmetten hiç kimsenin Ashabla fazilet yarışına kalkması, üstünlük davâ etmesi caiz değildir. Böyle bir davranış, Muhammed ümmetinde bulunması gereken edebe aykırıdır. Zira, Âyet-i Kerime Allah ve Resulünün konuştuğu yerde kadın veya erkek hiçbir mü'mine söz hakkı tanımaz.⁹

2- Bediüzzaman'a göre Sahabenin üstünlüğü

Bediüzzaman hazretleri, sahabe hakkında Ehl-i Sünnet'in görüşünü benimser. Ona göre Ashab insanlığın en mümtaz neslidir. Resulullah'la sohbet, onlara öyle bir feyiz, öyle bir şeref kazandırmıştır ki, arkadan gelecek ümmetin “en kâmilleri olan evliyanın büyükleri, Sahabenin küçüklerine karşı müsavat davâsını kazanamazlar.”¹⁰

Yirmi Yedinci Söz'ün Zeyli, Sahabe hakkında müstakil bir bahistir. Ve sanki Ashab mevzuunda Ehl-i Sünnet'in görüşünü herkesçe kabul edilebilecek mukni bir açıklamaya kavuşturmak için kaleme alınmıştır. Risalede, Ashab hakkında polemik konusu yapılan en mühim meselelere soru-cevap şeklinde yer verilir. Bu bahiste yapılan bütün açıklamalar altı sorunun cevabıdır. Bunlardan beşi doğrudan, biri dolaylı olarak sahabeyi ilgilendirir. Doğrudan ilgilediren sorular, sahabe mevzuunda gelen hadislere dayandığı ve bu konuda rastlanan polemikleri hemen hemen özetlediği için onları burada burada kaydederek mevzuya girmek istiyoruz.

1- “Sual ediyorsunuz: Bazı rivayetlerde vardır ki; ‘bid’aların revacı hengamında ehl-i iman ve takvadan bir kısım sulehâ sahâbe derecesinde veya daha ziyade ef-dal olabilir’ diye rivayetler vardır. Bu rivayetler sahih midir, sahih ise hakikatleri nedir?”

2- “Sual: Deniliyor ki: Sahabeler, Resul-i Ekrem aleyhissaiatu vesselâmi gördüler, sonra iman ettiler. Biz ise görmeden iman ettik. Öyleyse, imanımız daha kavidir. Hem, kuvvet-i imanımıza delalet eden rivayet var?”¹¹

3- “Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhammed-i Arabî gibi harika zatlar sahabelere yetişemiyor?”

4- “Diyorlar ki: Ehl-i velayet ve ashab-ı kemâlat, dünyayı terketmişler. Hatta hadiste var ki: Dünya muhabbeti bütün hataların başıdır. Halbuki Sahabeler dünyaya pek çok girmişler. Terk-i dünya değil, belki bir kısım sahâbe, o zamanın ehl-i medeniyetinden daha ileri gitmişler. Nasıl oluyor ki, böyle sahabelerin en ednasına, en büyük bir veli kadar kıymeti var diyorsunuz?”¹²

5- “Sahabelere karşı iddia-yı rüchan nereden çıkıyor? Kim çıkarıyor? Şu zamanda, bu meseleyi medar-ı bahsetmek nedendir? Hem müctehid-i İzama karşı müsavat davâ etmek neden ileri geliyor?”

⁸ Buhari, Fezâilul-Ashab 5; Müslim, Fezailu's-Sahabe 221, 222.

⁹ Ahzâb 36.

¹⁰ Sözler, s. 496.

¹¹ A.g.e., s. 494.

¹² Sözler, s. 494.

3- Ashabın üstünlük sebepleri:

İlk soru, Ümmet-i Muhammed içerisinde faziletçe Ashab'tan üstün kimselerin olup olamayacağı meselesiyle ilgili. Çünkü, bir kısmı sıhhatce oldukça düşük olan pek çok rivayet, ahirzamanda gelecek bazılarının faziletçe Ashab'tan üstün olacağını ifade etmektedir.

Bediüzzaman, o rivayetlerin, ifade ettiği ortak mânâyı, yukarıda da kaydettiğimiz üzere Türkçe meali şeklinde ifadeye dökerek soru konusu yapar: "*Bid'aların revacı hengamında ehl-i iman ve takvâdan bir kısım suleha, sahâbe derecesinde veya daha ziyade efdal olabilir*" diye rivayetlerde vardır. *Bu rivayetler sahih midir? Sahih ise hakikatleri nedir?*"¹³

Bediüzzaman'ın cevabına geçmeden, soru metninde yer verdiği bir ustalığa dikkat çekmek isteriz: Sonradan gelecek bir neslin faziletini Ashab'ınki ile kıyaslayan rivayetlerin hiçbirinde, "*Bid'aların revacı hengamında*" kaydına rastlanmaz. O, böylece, daha soru faslında, sadedinde olduğumuz hadislerde nazarların çekildiği, sahabeninki ile kıyaslanabilecek bir fazilete ermenin ilk şartının—bid'aların hâkimiyeti sebebiyle insanların sünnetten uzaklaştıkları bir devirde "elde ateş tutarcasına"¹⁴ büyük sıkıntıları göze alarak—Sünnet'e uymak olduğunu ifade etmiş oluyor. Nitekim bir başka hadiste: "Ümmet fesada uğradığı zaman sünnetime temessük edene yüz şehid ücreti verilir" buyrulmuştur.¹⁵

Bediüzzaman'ın bu şekilde vazettiği soruya verdiği cevabı iki kısımda inceleyebiliriz:

Birinci kısım: Bu kısım, sekiz satırlık bir giriş paragrafıdır. Burada meseleyi üslup ve ifade maharetiyle çok yönlü olarak özetler: 1- Bu mevzu da sahih ve sahih olmayan rivayetlerin varlığına dikkat çeker. 2- Sahih hadislerde ifade edilen "Ümmetin sonradan gelenlerinin efdaliyeti" meselesinin mahiyeti açıklanır. 3- Ashabın insanlık tarihinde en üstün nesli teşkil ettiğine dair kanaatini Kur'an'dan da delil göstererek ifade eder.

İkinci kısım: Burada, Ashab'ın üstünlüğünün sebep ve hikmetleri akli bir muhtevada izah edilir. Bu izahta Ashabın üstünlüğünün pek çok sebebine işaret edildikten sonra sadece "Üç sebebi" üzerinde durulur.

Bu üç sebebin belirtilmesine geçmezden önce, mevzuun "tez"i mahiyetinde olan ve ihtiva ettiği üç ana temayı yukarıda kaydettiğimiz giriş paragrafını aynen kaydediyoruz:

¹³ Bu Türkçe metin Arapça aslını araştıran Abdülkadir BADİLLİ, bu mânâ üzerine gelen rivayetlerin 33 ayrı kaynağına işaret eder, Hadisin Ahmed İbnu Hanbel ve Dârim'de—birinin sahih olduğu belirtilen—iki ayrı tarikten gelen bir vechine göre Aleyhissalatu Vesselâma Ashab sorar: "Ey Allah'ın Resulü! Müslüman olup seninle birlikte cihad eden bizlerden daha hayırlı kimse olacak mı?"

"Evet," buyururlar, "Sizlerden sonra gelip beni görmediği halde iman eden bir grup." (Mişkâtul-Mesâbih 6282. H.)

Ümmet'in sonradan gelen bir grubunun efdaliyeti ile ilgili rivayetlerden on iki tanesine *Mişkâtul-Mesâbih* bir arada kaydeder. (3, 292-295).

¹⁴ Tirmizi, Fiten 73 (2261. H.), Münâvî, Abdurrauf, Feyzu'l-Kadir, Beyrut 1972, 6, 261, 9162. H.

¹⁵ Tebrizî, Veliyuddin İbnu Abdillâh, Mişkâtul-Mesâbih, Dımeşk, 1961, 1, 62; Münâvî, a.g.e., 96171. H.

"Enbiyadan sonra nev-i beşerin en efdali sahâbe olduğu, Ehl-i Sünnet ve Cemâatin icmâi, bir hüccet-i kâtiadır ki, o rivayetlerin sahih kısmı, fazilet-i cüz'iyye hakkındadır. Çünkü, cüz'i fazilette ve hususi bir kemâlde mercuh râcihe tereccuh edebilir.* Yoksa Sure-i Fethin âhîrinde sitayişkârane tavsifat-ı Rabbaniyeye mazhar ve Tevrat ve İncil ve Kur'ân'ın medih ve senasına mazhar olan sahâbelere, fazilet-i külliye nokta-i nazarında yetişilemez. Şu hakikatın pekçok esbap ve hikmetlerinden, şimdilik üç hikmeti beyan edeceğiz."¹⁶ Şimdi biz, bu üç sebebi özetleyerek sunacağız:

BİRİNCİ SEBEP: Resulullah aleyhissalatu vesselâmın sohbetidir. Bu sohbet, öyle bir iksirdir ki, bir dakika ona mazhar olan bir kimse ehl-i tasavvufun senelerce seyr u sülûkia elde edebileceği feyze ve hakikat nurlarına mazhar olabilir. Nasıl ki bir sultanın hizmetkârı, o sultana tâbi olarak öyle bir mertebeye çıkar ki, bir şah çıkamaz. "İşte şu sırdandır ki, en büyük veliler sahabe derecesine çıkamıyor." Ashab'ın sohbeti Peygamberin nübüvvet şahsiyetiyle sohbettir. Bu sohbetin yüceliği şu misalden anlaşılabilir: Kızını diri diri gömecek kalp katılığına sahip bir bedevî adam, bir saatlik nebevi bir sohbetten sonra karıncaya ayağını basamayacak bir ruh inceliği kazanıyor, cahil ve vahşî bir adam, bir günlük bir sohbetten sonra Çin ve Hind gibi memleketlere gidip o medenî kavimlere muallim ve rehber oluyordu. Bu hususu Lemeat'ta şöyle nazmetmiştir:

Bir nazar-ı Peygamber
Birdenbire kalbeder
Bir bedevi-i câhilî
Bir ârif-i münevver
Eğer mizan istersen
İslâmdan evvel Ömer
İslâmdan sonra Ömer.¹⁷

İKİNCİ SEBEP: Sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibariyle kemâlat-ı insaniyenin en a'la mertebesindedirler. Çünkü, onlar büyük İslâm inkılabına şahid olup bizzat onu yaşadılar. İslâm inkılabı hayır ve hakkı bütün güzellikleriyle ortaya çıkarmış, şer ve bâtılı da üstün çirkinlikleriyle gözler önüne sermiştir. Bu iki zıtlar öylesine birbirinden ayrılmışlar belirgin hale gelmişler ki, hayrı, hakkı iltizam eden şerre, batıla, yalana müşteri olması mümkün değildir. Çünkü sıdk ile kizbin arasındaki mesafe iman ile küfür arasındaki, Cennet ile Cehennem arasındaki mesafe kadar uzaktır.

Böyle bir ortamda, yüce seciye sahibi Ashâb'tan, Resul-i Ekrem gibi nuranî bir meyve, Cennet gibi bir netice veren sıdka ve hakka ve imana bütün kuvvetleriyle

* "Fazilet-i külliye" tabiri ile faziletlerin tamamını anlayacağız. "Fazilet-i cüz'iyye" ise bir mesele ile ilgili fazilettir. Söz gelimi bir sahâbenin ibadet, ilim, cihad, İslâmın binasına olan toplam fazileti, fazilet-i külliyesini teşkil eder. Bu fazilette sahâbiye yetişilemez. Ama sonradan gelen zatlardan biri cihadda veya ilimde veya başka fazilette sahâbiye geçebilir.

¹⁶ Sözler, Envar Negriyat, İstanbul, 1985, s. 489.

¹⁷ Sözler, s. 711.

tarafıtar olmaktan başka birşey beklenemezdi. Bediüzzaman Sahabe'nin adaletinin büyük ölçüde bu sırdan ileri geldiğini başka fırsatlarda da ifade eder.¹⁸

ÜÇÜNCÜ SEBEP: Nübüvvetin velâyete nisbeti, güneşin kendisiyle, aynalardaki görülen timsaline nisbeti gibidir. Elbette, gökteki güneşle aynadaki görüntüsü, aralarında kıyaslama yapılamayacak derecede birbirlerinden farklı ve uzaktırlar. Öyleyse nübüvvet dairesi, velâyete dairesinden ne derece üstün ise, "nübüvvet dairesinin hademeleri ve o güneşin yıldızları durumunda olan sahâbeler dahi, daire-yi velayetteki sulehaya o derece tefevvuku olmak lâzım geliyor."

Bu üçüncü sebepte üç ayrı üstünlük vecihi mevzubahisdir:

Birinci Vecih: İctihadda üstünlük

İctihadda, yani ortaya çıkan yeni meselelerle ilgili hükmü tesbitte yani Cenab-ı Hakın rızasına uygun hükmü onun kelimadan çıkarma işinde sahabelere yetişilmez. Çünkü onların zamanında meydana gelen İslâm inkılabı herkeste Allah'ın rızasını arama ve ilahî hükümleri ortaya çıkarma meylini doğurmuştur. Akıllar, fikirler, zihinler, arzular, emeller hep bu esas üzerinde dönmekte, insanlardaki bütün ilmi melekeler o istikamette inkişaf etmekte idi. Halbuki zamanımızda insanlar büyük çoğunluğuyla dünyayı arıyor, felsefe ve siyasetle meşgul, emeller ayrı, arzular başka, fikirler karmakarışık. İctimai ortamın, kültür atmosferinin şahsiyetin gelişmesinde ve melekelerin inkişafında fevkalade müessiriyeti var. Öyle ki, zamanımızın insanı, icthad kapasitesini elde etmede Ashab'a nazaran en az on misli bir zamana muhtaçtır. Söz gelimi Tabiinden Süfyan İbnu Uyeyne on yaşında müctehid olabilmişse, günümüz insanı yüz seneyle muhtaçtır.

Bediüzzaman, bu meselenin ehemmiyetine binaen, herkesin hatırına gelecek bir soruyu sorar ve cevabını verir:

"Eğer desen: Sahabeler de insandırlar, hatâdan, hilaftan hâli olmazlar. Halbuki, icthadın ve ahkam-ı şeriatın medarı, sahabelerin adaleti ve sıdkıdır ki, hatta ümmet: 'Sahâbeler umûmen adıldırler, doğru söylerler' diye ittifak etmiş?"

Bediüzzaman bu soruya: "Evet, Sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibariyle hakka âşik, sıdka müştak adalete hahişgerdirler (arzulayan, tarafıtar olan)" der. Ve birinci ile ikinci sebepte kaydettiğimiz mütalaalar çerçevesinde açıklama yapar.¹⁹

Burada üzerinde durmak istediğimiz bir husus, Üstad'ın ihtiyatlı ifâdesidir: "Evet Sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibariyle hakka âşik..." demiştir. Bu ifadeden, çok az da olsa bir kısmının bu vasıfların dışında kalabileceği anlaşılmaktadır. Bediüzzaman, buradaki ihtiyatkâr ifadesi ile—sahabe dışında kalan kimselerde görülmesi hâlinde, adaleti selbettiği için cerh vesilesi kabul edilen—bazı fiilleri işlemiş olanları kastedebilir. Ne var ki ülema, onların da tevbe etmiş olmaları sebebiyle temizlenmiş olduklarını, tevbe ile temizlenenleri,—Nur süresinin 4-5. âyetleri mucibince—adaletlerinin geri geleceğine hükmetmiştir. Kaldı ki, Hz. Peygamber zamanında hâd cezasına çarptırılan Mâiz İbnu Mâlik, Gamidiyye (bir kadın) ve Himâr lakabıyla meşhur Abdul-

¹⁸ Muhakemât, Sözlere Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 132; Barla Lahikası, s. 155, Hutbe-i Şâmiye, Envar Neşriyat, İstanbul, 1990, s. 48-49.

¹⁹ Sözlere, s. 484.

lah radiyallahu anhüm ecmâinden—ne hikmetse—hiçbir rivayet kitaplarınıza intikal etmemiştir.²⁰

İkinci Vecih: Kurbiyetleri velilerinkinden farklı

Sahabelerin Allah'a olan kurbiyetleri (yakınlıkları) noktasındaki makamlarına velayet ayağıyla yetişilemez. Çünkü onların velayeti, velilerin seyr u sülukla kat-ı meratib ederek kesbettikleri bir velayet değildir. *Velayet-i Kübra* namıyla yad edilen bu velayet, akrebiyet-i İlahiyenin inkişafıyla mazhar olunan bir velayettir, kesbî değil vehbîdir. "*Akrebiyetin inkişafı*" da Cenab-ı Hakkın zât, sıfat ve şununatı hususunda marifetin artmasıyla olur. İlahi bir lütuf olarak, nübüvvet nurunun sahabenin ruhunda in'ikas ve incizabıyla hemen hasıl olur.²¹

Peygamberlikteki kurbiyet de bu nevi bir kurbiyettir. Ve nübüvvet veraseti ve sohbet cihetiyle sahabeier o sirra mazhardırlar.

• Sahabe ile Velî'nin farkları

1) Sahabenin nefsi İlahî tathire mazhar

Bediüzzaman, Sahabelerin sahip olduğu—*Muhyiddin-i Arabi* gibi harika olan veli zatların dahi ulaşamayacakları²²—yüce makamlarını belirtme sadedinde ısrarla onların ahvâl-i ruhiyeleri üzerinde durur. Bu husus, görüleceği üzere, Ashab üzerene te'lifte bulunan önceki müelliflerde net olarak rastlanmaz, Bediüzzaman'a has orijinal bir açıklamadır. Ona göre: Ashab, nebevî sohbele mazhar olmanın feyziyle ruhî bir tathir ve tezkiye lütfuna ermiştir. Halbuki sahabe dışında kalan insanlar, bu ruhî tezkiyeye ulaşabilmek için, seyr-i süluk berzahından geçerek sıkı bir mücahede ile nefislerini öldürmeleri gerekmektedir. Bediüzzaman, hakiki kemali elde etmede ruhun tathiri için nefsin öldürülmesini uygun bulmaz. Ona göre nefsi öldürmeden onu tathir ve tezkiye en selametli yoldur. Çünkü, nefsin ölmesiyle, nefse bağlı olan bir çok latifeler de ölecek ve netice olarak da nefsin yapacağı ibadet basitleşecektir. İşte bu sebeple, öldürülmeden, lütfu İlahî ile temizlenmiş olan Sahabî'nin nefsi, kendisine bağlı olan bütün duyguların herbirinin ayrı ayrı ve fakat koro halinde yapacakları ibadet zenginliğine sahiptir. Bu hususu Bediüzzaman şöyle ifade eder:

"Ehl-i velâyet çendan fena-i nefse muvaffak olur, nefsi emnâreyi öldürürler. Yine sahabeye yetişemiyorlar. Çünkü, sahabelerin nefisleri tezkiye ve tathir edildiğinden; mahiyetindeki cihâzât-ı kesire ile, ubudiyetin envâına ve şükür ve hamdin aksâmına daha ziyade mazhardırlar. Fena-i nefisten (yani nefsin öldürülmesinden) sonra, ubudiyet-i evliya besâtet peyda eder."²³

Burada temas edilen ve nefisle birlikte yok olduğu söylenen "*cihâzât-ı kesire*" tabiri ile Bediüzzaman'ın neyi kastettiğini belirtmek isteriz. Bediüzzaman, insanın yalnızca kalp olmadığını, 'akıl, ruh, sır, nefis gibi başka duygularının da bulunduğunu çeşitli vesilelerle belirtmekten başka,²⁴ sadece nefsin, endişe-i istikbal, aşk, inad,

²⁰ Bakan, *Tevhid*, Ashab'ın Adaleti, Erzurum 1993 (Basılmamış Tez), s. 57.

²¹ Bak. *Mektubat*, s. 47-48.

²² *Sözler*, s. 490.

²³ *Sözler*, s. 492.

²⁴ *Sözler*, s. 495.

hırs gibi "binlerle hissiyat" taşıdığına, bunların hep hayra yönlendirilmesiyle hakiki kemala ulaşabileceğine dikkat çeker.²⁵

İşte sahabe, bütün bu duyguları rıza-yı ilahiyi kazanma yolunda kullanan "nefs-i Kur'ân'dan bütün letaiflerinin hisselerini alan" kimselerdir.²⁶ Bediüzzaman bu husustaki kesin kanaatini mükerrer olarak ifade etmiştir. Bir seferinde aynen şöyle der:

"Eğer insan yalnız bir kalbten ibaret olsaydı; bütün mâsivayı terk, hatta esma ve sıfatı dahi bırakmak, yalnız Cenab-ı Hakkın Zâtına rabt-ı kalb etmek lâzım gelirdi. Fakat insanın akıl, ruh, sır, nefis gibi pek çok vazifedar letaifi ve hassaları vardır. İnsan-ı kâmil odur ki, bütün o letâifi, kendilerine mahsus, ayrı ayrı tarik-ı ubudiyette, hakikat cânibine sevk etmek ile, sahabe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette; kalb bir kumandan gibi, letaif askerleriyle kahramânane maksada yürüsün. Yoksa kalb, yalnız kendini kurtarmak için askerini bırakıp tek başıyla gitmek, medar-ı ıftihar değil, belki netice-i ıztırardır."²⁷

Sahabî, böyle çok buudlu bir mâneviyata ulaştığı içindir ki, onun "bir saati velilerin bir günü"ne denk bir değere ulaşmaktadır²⁸ ve Resulullah aleyhissalatu ves-selâm böylesi "Kırk sahabe ile kırk devlete meydan okumuştur."²⁹

2) Sahabenin farklı velayeti:

Bediüzzaman'ın sahâbe anlayışını ortaya çıkarmada tebâriiz ettirmemiz gereken diğer bir husus, sahabelerde görülen velâyetin mahiyetidir. Bediüzzaman buna "Velayet-i Kübra" der ve şöyle açıklar:

"Sahâbelerin velayeti, velayet-i Kübra denilen, veraset-i nübüvvetten gelen, berzah tarikına uğramıyarak doğrudan doğruya zahirden hakikata geçip akrebiyeti ilahiyenin inkişafına bakan bir velayettir."³⁰

Bu velayetin mümtaz vasfı "A'mal ve harekâtında Sünnet-i Seniyyeyi düşünüp ona tabi olmak ve taklid etmek ve muâmelat ve ef'alinde ahkam-ı şer'iyeyi düşünüp rehber ittihaz etmektir."³¹

Velayet, esasta Allah'ın kurbîyetini yani O'na yakınlık kazanmayı, O'nun rızasını ve dostluğunu elde etmeyi hedefleyen bir meslektir.

Allah'a yakınlık elde etmek ne demektir? Çünkü O, herşeye kendisinden daha yakındır. İnsana şah damarından yakındır.³² Ya biz? Biz Allah'a yakın mıyız?

Biz Allah'tan uzağız. Öyleyse insanın Allah'a yakınlığı onun rızasını ve sevgisini kazanmaktır.

Bediüzzaman, bu "yakınlık (kurbîyet)" hakikatının iki suretle elde edileceğini belirtir: 1- Akrebiyetin inkişafı suretiyle. Yani kişinin kesbi olmaksızın, zaten herşeye yakın olan Allah Teâla Hazretlerinin, kişi hakkında sevgi ve rızasının artmasıyla Al-

²⁵ Mektubat, Sözlür Yayınevi, İstanbul 1991, s. 30.

²⁶ Mektubat, s. 331.

²⁷ Sözlür, s. 495.

²⁸ Şualar, 13. Şuâ (Burada "saat"ta 60 dakika kastedilmiş olmamalı, bir "an" mânâsında olmalı).

²⁹ Barla Lahikası 2, s. 144.

³⁰ Mektubat, s. 47.

³¹ Mektubat, s. 421.

³² Kâf 16.

lah'ın kurbiyetinin kişiye inkişaf etmesi suretiyle, Peygamberlikteki kurbiyet bu neve girer. 2- Kişinin cehd ve gayretiyle mânevî mertebelerde yol alması, yani kat-ı meratib etmesi suretiyle.

Bediüzzaman, nübüvvet veraseti ve sohbeti cihetiyle sahabelerin birinci suret-teki velayete mazhar olduklarını belirtir. “*Velayet-i Kübra*” dediği bu velayet, kesbî olmayıp vehbî olduğu yani kurbiyet-i İlahiyenin inkişaf etmesiyle hasıl olduğu için, kesben elde edilen kurbiyete dayanan normal velayet yoluyla sahabelere yetişile-meyeceğini söyler:

“Sahabelerin kurbiyet-i İlahiye noktasındaki makamlarına velâyet ayağıyla yetişilmez. Çünkü Cenab-ı Hak bize akrebtir ve herşeyden daha ziyade yakındır. Biz ise O'ndan nihayetsiz uzağız.”³³

Bediüzzaman, bu iki velayetin arasındaki farkın büyüklüğünü belirtmek için şöyle bir teşbih yapar:

“Nasıl ki dünkü güne, bugün yetişmek için iki yol var. *Birincisi*: Zamanın cere-yamına tabi olmayarak, bir kuvvet-i kudsiyye ile, fevka'z-zaman çıkıp, dünü bugün gibi hazır görmektir. *İkincisi*: Bir sene kat-ı mesafe edip, dönüp dolaşıp dünü gelmektir, fakat yine dünü elde tutamıyor. Onu bırakıp gidiyor. Öyle de zâhirden hakikate geçmek iki surettedir: *Biri*: Doğrudan doğruya hakikatın incizabına kapılıp, tarikat berzahına girmeden, hakikatı, ayn-ı zâhir içinde bulmaktır. *İkincisi*: Çok meratipten, seyr-i sülûk suretiyle geçmektir.”

Bediüzzaman'ın tahlilinin devamında, hakikatı bulmada kısa olan birinci yolun sa-habe yolu olduğunu, uzun olan ikinci yolun diğer velilerin yolu olduğunu belirtir ve bu ikinci yolla onlara yetişmenin mümkün olmayacağını söyler.³⁴

Bu noktada hemen kaydedelim ki, Sahabe'nin bu imtiyazlı hâlini kavrayamayan kimseler bir kısım yanlış kanaatlere ulaşırlar. Bediüzzaman, bu kanaatlere bir soru şeklinde tercüman olur:

“Vahdetü'l-Vücut meselesi çoklar tarafından en yüksek makam telakki ediliyor. Halbuki, Velayet-i Kübra'da bulunan başta hulefa-i erbaa olmak üzere sahabeler ve hem başta Hamse-i Âl-i Âba olarak Eimme-i Ehli Beyt ve hem başta Eimme-i Erba'a olarak müctehidin ve Tabiinden bu çeşit vahdetü'l-vücut meşrebi sarihan görülmemiş. Acaba onlardan sonra çıkanlar daha ileri mi gitmişler, daha mükemmel bir cadde-i kübra mı bulmuşlar?”

Bediüzzaman, bunu reddeden cevabına şöyle başlar:

“Haşa! Şems-i Risaletin en yakın yıldızları ve en karib vereseleri bulunan O Asfiya'dan, hiç kimsenin haddi değil, daha ileri gidebilsin. Belki Cadde-i Kübra onlarındır...”³⁵

3) Sahabede zühhd yoktur

“Zühhd” umumiyetle dünyaya rağbet etmemek, yaşayıştta ahiret kaygusunu ve ibadeti ön plana almak mânâsına gelir. “Bu meselede sahâbenin yeri nedir?” diye bir suâl mâkuldür. Osman İbnu Maz'un, Ebu Zer el Gifari, Abdullah İbnu Amr gibi

³³ Sözler, s. 492.

³⁴ Sözler, s. 492.

³⁵ Mektubat, s. 76. Üstad burada 2,5 sayfalık cevapla Vahdet-i Vücut mesleğinin mahiyetini açıklar. Merak edenler okumalıdır.

bazı istisnai örnekler hariç tutulursa kâhir ekseriyetiyle Ashab'ın hayatında yukarıdaki tarife muvafık bir zühd görülmez.

Nitekim Bediüzzaman sahabelerin bu hususiyetini kendisine sorulan bir sualin metni içinde ifade eder:

"İkinci soru: Diyorlar ki: Ehl-i velayet ve ashab-ı kemalat, dünyayı terketmişler. Hatta, hadiste var ki: 'Dünya muhabbeti bütün hataların başıdır.'³⁶ Halbuki, sahabeler dünyaya pek çok girmişler. Nasıl oluyor ki, böyle sahabelerin en ednasına, en büyük bir veli kadar kıymeti var diyorsunuz?"³⁷

Bediüzzaman bunu cevaplarırken başka risalelerde, dünya telakkisi üzerine yer verdiği tahlillere atıf yaparak, dünyanın üç yüzü olduğunu; bir yüzüyle insanların nefsi emmaresine baktığını her çeşit şerhlerin, isyanların, fıskların, zulümlerin dünyanın bu yüzünde işlendiğini; ikinci yüzüyle âhiretin tarlası olduğunu; üçüncü yüzüyle Allah'ın isimlerinin tecelligâhı olarak insanların Allah'ı tanımalarına yarayan bir mektup, bir ayna hizmeti gördüğünü; hadislerde kötüleneren dünyanın, dünyanın birinci yüzüne baktığını, diğer iki yüzü sebebiyle dünyanın sevilmesi gerektiğini belirtir ve sahabenin dünya sevgisinin dünyanın birinci yüzü sebebiyle değil, diğer iki yüzü sebebiyle olduğunu dile getirir.³⁸

Yeri gelmişken, Bediüzzaman'ın Zühd anlayışını biraz açıklamak isteriz. O, her meselede sahabe mesleğini esas aldığı için, zühd yani dünyayı terk meselesinde de farklı yorum getirir: "Kişi, leziz taamları, meyveleri, peder, vâlide, evlad, refika-i hayat, dost, ahabab, enbiya ve evliyayı, hayati, gençliği, baharı, güzel şeyleri ve dünyayı" sevebilir. Yeter ki bütün sevmelerde onlar, Cenab-ı Hak hesabına sevin. ³⁹ Bediüzzaman'a göre bu tarz bir dünya sevgisi sahabenin dünya sevgisi sınıfına girer. Hadislerde gelen yaşıklmadaki bu inceliği yakalayamayan önceki âlimler, herhangi bir kayda yer vermeden yapılacak "dünyayı terketmek telkininden hasil olacak tezadin önüne geçmek için tekellüflü ifadelerle baş vurmuşlardır. Buna örnek olarak Gazali'nin şu yorumunu kaydedebiliriz: "Mustafa aleyhissalatu vesselâm: 'Dünya sevgisi bütün hataların başıdır' buyurmuştur. İnsanlar dünyayı sevmeyecek olsalar âlem helak olur, hayat ortadan kalkar. Ancak yine de o, dünya sevgisinin helaka götürücü olduğunu öğretti. Zira, onun helak edici olduğunun belirtilmesi, dünya sevgisini çoğunluğun kalbinden söküp atmaz, küçük bir azınlıktan söküp atar ki bu azların terketmeleriyle de dünya harâba gitmez. Bu sebeple Aleyhissalatu vesselâm, nasihatı ve dünya sevgisinden doğacak zararları hatırlatmayı terketmedi. Keza, Resulullah aleyhissalatu vesselâm, 'Eğer dileseydik herkesi elbette hidayete erdirirdik. Fakat Benden (Sâdır olan şu): Cehennemî bütün cinlerden, insanlardan muhakkak dolduracağım'⁴⁰ mealindeki âyet mucibince kullarını Cehenneme sevk etmek için imtihan vesilesi kıldığı helâk edici şehevâtın fonksiyonunu yerine getire-

³⁶ Hasan-ı Basri'den gelen bu Mürsel Hadis hakkında bilgi edinmek isteyenler Münavi'nin Feyzu'l-Kadir'ine bakabilirler. 3, 368-369.

³⁷ Sözler, s. 494. Dünya telakkisi için şuraya da bakılmalıdır: Sözler, s. 625-626, 638-651.

³⁸ Sözler, s. 495.

³⁹ Sözler, s. 638.

⁴⁰ Secde 13.

ceğine olan güveni sebebiyle, bunun tamamen terkedileceği korkusuyla da ondaki tehlikeyi haber vermeyi terketmedi.”⁴¹

Bediüzzaman, Müslümanın dünya karşısındaki tavrını: “Dünya kesben değil kalben terkedilmelidir.”⁴² “Herbir mü'min İ'la-yı Kelimetullah'la mükelleftir, bu zamanda en büyük sebebi maddeten terakki etmektir”⁴³ gibi sözleriyle daha kestirmeden, daha açık bir üslupla tespit etmeye çalışmıştır.⁴⁴

Onun açıklamalarından şu neticeye varabiliriz: “Tıpkı Aşhab'ın yaptığı gibi, Müslümanlar bu devirde, Allah'ı tanımak, İ'la-yı Kelimetullah'ı gerçekleştirerek dinin izzetini kurtarmak ve âhireti kazanmak için dünyaya sahip çıkmalıdır. Ama bu sahip çıkış sırf Allah rızası için olmalı. Bunun da ölçüsü, elbette ki dünya kazanılırken harama yer vermemek, ibadeti ihmal etmemek, kazanılanın zekâtını vermek, kazançtan, aşkla şevkle Allah yolunda harcamaktır.

Üçüncü vecih: Sahabenin sevap defteri açık

Sahabenin, arkadan gelenlerce yetişilemeyen üstünlüğünün bir diğer sebebi Bediüzzaman'a göre, onların amellerinin sevapça çokluğudur.

Bu da şu iki noktadan gelir:

1- En ağır şartlarda İslâmın tesisinde ve ahkâmının yeryüzüne neşrinde çalışmışlardır. Ameller, ehemmiyet durumuna ve yapıldığı şartların ağırlığına göre faziletçe farklıdır. Sulh zamanında normal şartlarda tutulan sınır nöbeti ile savaş sırasında, ölüm korkusu altında ve dehşetli soğuk içinde tutulan sınır nöbeti bir değildir. Öyle de Sahâbenin İslâmın tesisinde, bütün küfür dünyasına meydan okuyarak verdikleri neş-i din hizmeti öylesine kıymetli ve Allah nezdinde sevaplıdır ki, arkadan gelen nesillerin hizmeti buna yetişemez.

Nitekim, hadiste, arkadan gelenler Uhud dağı kadar altın başışlasa bile, sahabe'nin yarım müdlük başışı kadar kıymet taşımayacağı ifade edilmiştir. Hatta Kur'an-ı Kerim, Fetih'ten önceki mü'minlerle, sonraki mü'minlerin amellerinin sevapça eşit olmadığını, Fetih'ten öncekilerin sevabının üstün olduğunu söyler.⁴⁵

2- Ayrıca Sahâbiler, İslâmı tesis etmekle arkadan gelenlerin hidayetlerinin sebebi-dirdir. Dolayısıyla hadisten muktebes: “Sebep olan yapan gibidir” kaidesine binaen, sahabeler arkadan gelenlerin sevaplarından da bir hisse aldıkları için onlar, sevapta yetişilmesi imkânsız bir merteye tutmuş olurlar. Bediüzzaman, ümmetçe namazlarda okunan salavatlarda *اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ* şeklinde sahabe'nin de zikredilmesini onların, “bütün ümmetin hasenatından hissedar olduklarını” delil yapar. Ve der ki:

“Hem nasıl ki, bir ağacın kökündeki küçük bir meziyet, ağacın dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyüktür. Hem nasıl ki, mebd'e'de küçük bir

⁴¹ Münavi, a.g.e., 3, 368.

⁴² Mesnevi-i Nuriye, İstanbul, 1958, s. 114.

⁴³ Bediüzzaman'ın Züh'd anlayışını “İslâm Âleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman'dan Çözümler” nam kitabımızda genişçe tahlil ettik. (s. 135-137).

⁴⁴ Gazalî'nin bu sadedde, nasıl zorlandığını görmek için İhya'nın “Kul hakkında dünyanın hakikati ve mahiyetinin beyanı” bahsini okumak yeterlidir. (İhya, mektebetu'l-Ticariyye-kübrâ, Mısır, tarihsiz, 3, 219, 2-230.

⁴⁵ Hadid 10.

irtifa; gittikçe bir yekün teşkil eder. Hem nasıl ki nokta-i merkeziyeye yakın bir iğne ucu kadar bir ziyadelik; daire-i muhitada, bazan bir metre kadar ziyadeye mukabil geliyor. Aynen şu dört misal gibi... Sahabeier, İslâmiyetin şecere-i nuraniyesinin köklerinden, esaslarından, oldukları, hem bina-yı İslâmiyetin hutut-u nuraniyesinin mebbeinde, hem cemaat-i İslâmiyenin imamlarından ve adetlerinin evvelerinde, hem Şems-i Nübüvvet ve sirâc-ı hakikatın merkezine yakın olduklarından, az emelleri çoktur, küçük hizmetleri büyüktür. Onlara yetişmek için, hakiki sahabe olmak lâzım geliyor.”⁴⁶

4- Ashabın ubudiyetine yetişilmez

Bediüzzaman, ashabın ubudiyeti konusunda, kendisinden önceki hiçbir âlimde rastlanmayan bir açıklama sunar. Bu açıklama Bediüzzaman'ın ashabla ilgili olarak—şu ana kadar yukarıda kaydettiğimiz—bir kısım telakkilerinin ve yaptığı izahlarının tabii bir neticesidir. Onları yeterince anlamadan bunu da anlamak ve dolayısıyla kabul etmek zorluk arzeder. Ama bir kere hakkıyla anlaşıldı mı, ashabla ilgili olarak kitaplarda gelen ve anlamakta zorluk çektiğimiz bazı problemler çözüme kavuşur.

Ben, şahsen anlamakta ve izahta zorluk çektiğim bir problemimi kaydederek mevzuya girmek istiyorum, çünkü burada vazedeceğim problemi Bediüzzaman'ın sahabenin ubudiyeti üzerine yaptığı tahlil yardımıyla çözdüm.

Problemim şu idi: Muteber kaynaklarda gelen bir kısım rivayetlerden ashabtan bazılarının ibadet sırasında ıbtal-ı hisse uğramışçasına duyarlılığını kaybettiğini görmekte ve açıklamasını yapmakta zorlanmakta idim:

Meselâ Zâtu'r-Rikâ Gazvesi sırasında gece nöbeti beklerken namaza duran Abbâd İbnu Bişr radyallahu anh, takipçi bir müşriğin attığı bir oka hedef olur. Fakat o, oku eliyle çıkararak namazına devam eder. Müşrik, ikinci rek'ata kalktığını gören Abbâd'a “okum isabet etmemiş olmalı” diyerek bir ok daha atar. Onu da eliyle çıkaran Abbâd, namazına devam eder, derken üçüncü bir oka daha hedef olur. Abbâd her defasında okları eliyle çıkararak namazını tamamlar. Ortalık kan revan içinde kalır. Namaz bitince uyumakta olan nöbet arkadaşı Ammâr İbnu Yâsir'i durumdan haberdar eder. Vak'aya müttali olan Ammâr, kendisini niye ilk ok sırasında haberdar etmediğini sorunca, Abbâd:

“Öyle bir süre okuyordum ki, kesmek istemedim!”⁴⁷ cevabını verir. Keza Hz. Ali'nin, ayağını saplanan oku çıkarmanın acısına dayanamıyarak: “Namaza durayım da öyle çıkarın” dediği, gürültüden çok rahatsız olan Ebu Eyyubu'l-Ensâri'nin namaz sırasında hiç gürültü duymadığı, Ashabın namazıyla ilgili benzer menkıbelerdir.

Bunlara benzer bir hâdisе Cündeb İbnu Mekis'ten rivayet edilir: Geceleyn gözetleme vazifesi yaparken üst üste yediği iki oku, hiç kımıldamadan eliyle çıkarıp vazifesinin gerektirdiği yerinden ayrılmama rolünü eksiksiz yerine getirir.⁴⁸ Gerçi bu hadise, ibadet sırasında cereyan etmiyor, ama şahsi ibadetten daha kıymetli olan vazife, hususan en üstün ibadet addedilen cihad vazifesi sırasında cereyan ediyor.

⁴⁶ Sözler, s. 493.

⁴⁷ Ebû Davud, Taharet 79. Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi adlı kitabımızda açıklama var. (Ankara, 1990, 10, 456-459).

⁴⁸ Taberî, Ebu Caler Muhammed İbnu Cevir (v. 310), Tarihü'l-Taberî, Beyrut, 1962, 3, 27-28.

Vazife ile ilgili harikalar meyanında Hz. Ali'nin Hayber'in fethi sırasında gösterdiği inanılmaz menkibe de burada zikre değer: Kaleyî fethederken, düşmanın bir darbesiyle kalkanını düşüren Hz. Ali, kale kapısını kapıldığı gibi, savaş boyunca kalkan olarak kullanır. Fetih tamamlanınca yere bırakır. Sonra sekiz kişi kapıyı yerden kaldıramazlar.⁴⁹ Şurası muhakkak ki, kabul edeceği her meseleye Batıdan te'yide alışmış teslimî zayıf bazıları, bu çeşit tarihî hadiselerin makul bir izahını arama yerine "efsane" deyip geçeceklerdir. Burada kolayı seçme espirisi de vardır. Halbuki benzer bir vak'ayı yakın tarihimizde Çanakkale savaşında yaşadık: Normal şartlarda birkaç kişiyle kaldırılabilen top mermisini, bütün arkadaşlarını kaybeden bir Mehmetçik tek başına kaldırır ve isabetli atışıyla, Boğazı geçmek üzere olan kaptan gemisini batırarak, savaşın seyrini lehimize çevirir.

Bütün bu hâdiseleri nasıl izah etmeli, yoksa bazılarınun seçtiği kolay yolu ihtiyar ederek "uydurma, boş şeyler" veya—daha insafli bir üslupla—"bunlar mütevatir değil, zayıf rivayetlerdir, yakın ilim sâbit olmaz" deyip red mi etmeli?

Elbette ki, pek çok vâkıa ile vüsûk kazanan bir hakikatı inkâr kolay değildir. O halde açıklaması gerekmektedir.

Az yukarıda belirttiğimiz gibi Bediüzzaman'ın, yer verdiği bazı açıklamalar, bize, bunları makul bir izaha kavuşturmaya yardımcı olmaktadır. Bu açıklamayı, Bediüzzaman'ın farklı yerlerde gelen, birbirini tamamlayan bir kaç ayrı görüşünü terkîp ederek yapacağız, şöyle ki:

1- Her şeyden önce, Bediüzzaman'a göre, insan beş duygudan ibaret bir varlık değildir. Onda, pekçoğuna isim konamamış "binlerle hissiyat var" dir.⁵⁰ aşk, inad, endişe-i istikbal, hırs, tevekkül, ümid, sevinç, güven gibi hisler bunlardan—şiddetli oldukları için isimlendirilebilen ve—herkesçe bilinen bazılarıdır.⁵¹

Hemen belirtelim ki, Bediüzzaman, insandaki bu ruhanî hislere bazen "duygu" derken bazan de latîfe veya {cemi şekliyle} "letâif" der.

2- Bu hislerin tamamı, aslında âli bir maksad için yaratılmış ve insanın tasarrufuna verilmiştir. Yani herbir hissini kendisine mahsus bir ubudiyeti bir tevhid mertebesi vardır. İnsan, iradesi ve gayreti ile, bu hislerin tamamını ubudiyet esnasında ideal hedefe yöneltebilir; bu, imkân dahilindedir.⁵² Bediüzzaman'ın bu sadedde: İnsan-ı kâmil odur ki, bütün o letâifi, kendilerine mahsus ayrı ayrı tarik-i ubudiyette, hakikat canibine sevk etmek ile yürüsün..." dediğini az yukarıda kaydettik. Ayrıca "hakiki terakkinin insana verilen kalb, sır, ruh, akıl hatta hayal ve sair kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, herbiri kendine lâıyk hususi vazife-i ubudiyet ile meşgul olmakta" olduğunu belirtir.⁵³

⁴⁹ Vakıdî, Muhammed İbnu Ömer (v. 207), Meğazi, oxford, 1966, 2, 655; Taberi a.g.e. 3, 1; İbnu Hişâm, Muhammed (v.), es-siretu'n-Nebeviyye, Mısır 1955, 3-4, 355. Bu hadiseyi, Resulullah'ın "Hayber Ali'nin eliyle fethedilecek" şeklindeki ihbarının tecellisi olan bu mucize olarak kaydeden Bediüzzaman yere atılan kapıyı "bir rivayette kırk kişinin kaldıramadığını" belirtir. (Mektubat s. 99). Bu hadisin zaafına dikkat çekilmiştir.

⁵⁰ Mektubat, s. 30.

⁵¹ Mektubat, s. 30.

⁵² Sözler, s. 27-28.

⁵³ Sözler, s. 322.

3- Ashab-ı Kiram hazretleri, sohbet-i nübüvvetin feyiz ve bereketiyle bu sırta mazharcıdır. İbadet sırasında bütün latifeleri, kendilerine mahsus ibadetlerine yönelerek "taabbüdü tevhid" diyebileceğimiz gerçek bir tevhide kavuşmaktadırlar. İbadet sırasında okunan zikir ve duaların ifade ettiği mânâlardan—bütün şümül ve vüs'ati ile—herbir latife hissini almaktadır. Meselâ, biz namazda bir besmele çektiğimiz zaman şayet Arapça biliyorsak ve zihnen başka meşguliyetlerimiz de yoksa aklımız besmelenin mânâsından hissedar olabilir. Fakat miktarı binlerle ifade edilen diğer duygularımız kâhîr ekseriyetiyle hisse almazlar. Halbuki Bediüzzaman, besmele ile ilgili olarak, yaşadığı tevhid ve tefekkür hayat-ı ruhaniyesinin "bir cilvesini" On Dördüncü Lem'a'nın ikinci makamında üç buçuk sayfada anlatır. Tefekkürde nasıl bir vüs'ate ulaştığını anlamamız için mevzuya giriş cümlesini kaydediyorum: "Bismillahirrahmanirrahim'in bir cilvesini şöyle gördüm ki, kâinat simasında, arz simasında ve insan simasında birbiri içinde birbirinin nümunesini gösteren 'uç sikk-i rububiyet' var..."

Bediüzzaman aynı bahsin devamında, Fatıha sûresinde geçen ^{أَيُّكَ نَعْبُدُ} ibaresinin açıklamasına geçer. Arapça bilmemiz şartıyla sadece "akıl" duygumuzla "Ey Rab-bimiz ancak sana ibadet ederiz" şeklindeki kısa mânâyı, o tam üç sayfalık bir tefekkür levhası olarak sunar.

Müteakiben görüleceği üzere, Bediüzzaman'a göre, sadece bu iki ibarenin değil, namazda okunan her bir zikrin, böylesine geniş ve şümüllü mânâ ve hakikatları var ve insanoğlu, sadece aklıyla değil binlerle ifade edilen diğer hisleriyle de bu zikirlerin hakikatlerinden hissemend olabilecek bir fitrata ve mahiyete sahiptir. Hususi gayret ile herkes bunda muvaffak olabilir.

4- Bu noktada hemen kaydetmek isteriz: Bediüzzaman, Ashab-ı Kiram hazretlerini, namaz sırasında, her bir elfaz-ı zikriyeden bütün duygularıyla, azami mertebede hissedar olduklarını ifade etmektedir. Şöyle ki:

"Bir zaman bir tek tesbihin bir tek namazda, sahabelerin tarz-ı telakkisine yakın bir surette bana inkişafı, bir ay kadar ibadet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahabelerin yüksek kıymetini onunla anladım. Demek bîdayet-i İslâmiyede kelimat-ı kudsiyenin verdiği feyz ve nurun başka bir meziyeti var."⁵⁴

Bediüzzaman bu hatırasını bir başka bahiste şöyle açar:

"Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddin-i Arabi gibi harika zatlar sahabelere yetişemiyorlar? Sonra namaz içinde ^{سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى} derken, şu kelimenin mânâsı inkişaf etti. Tam mânâsıyla değil, fakat bir parça hakikatı göründü. Kalben dedim: 'Keşki, birtek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi.' Namazdan sonra anladım ki, o hatıra ve o hal, Sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşaddir."⁵⁵

5- Üstad, aynı bahsin devamında bu anlayış üstünlüğünün onlarda nasıl hasil olduğunu açıklar. Ezcümle Kur'an'ın gerçekleştirdiği inkılapla zıdların birbirinden ayrılarak her çeşit güzellik ve hayırların bir tarafta bütün haşmet ve cazibeleriyle toplanırken, her çeşit çirkinlik ve şer ve fiske ve küfürlerin de karşı tarafta en müstekreh

⁵⁴ Lem'alar, Sözlük Yayinevi, İstanbul, 1976, s. 309.

⁵⁵ Sözlük, s. 490-491.

çirkinlikleriyle toplandıklarını her zikir ve tesbihin bütün mânâsının tabakalarını tur-fanda ve taravetli ve tâze ve genç bir surette ifade ettiğini; o tantanalı büyük inkı-labın tesiriyle insanlardaki bütün hislerin, mânevî duygularının uyandığını, hatta ve-him, hayal sır gibi—insan iradesini fazla dinlemeyen—duyguların dahi hüşyâr ve müteyakkız bir sûrette o zikir ve tesbihlerdeki müteaddit mânâları kendi zevklerine göre alıp emdiğini belirtir ve şöyle devam eder:

“İşte şu hikmete binaen bütün hissiyatları uyanık ve letaifleri hüşyar olan sa-habeler, envar-ı imaniyye ve tesbihîyyeye câmi olan kelimat-ı mübarekeyi dedik-leri vakit, kelimenin bütün mânâsıyla söyler ve bütün letâifiyle hisse alırdı.”

Bediüzzaman, bu bahsi, arkadan gelen nesillerin niçin sahabeye yetişemeyecek-lerini belirterek noktalar:

“Halbuki, o infilak ve inkılapın sonra git gide letaif uykuya ve havas o hakaik noktasında gallete düşüp, o kelimat-ı mübareke, meyveler gibi git gide, ülfet per-desiyle letâfetini ve taravetini kaybeder. Adeta, sathilik havasıyla kuruyor gibi az bir yaşlık kalıyor ki, kuvvetli, tefekkürî bir ameliyatla, ancak evvelki hali iade edebilir. İşte bundandır ki, kırk dakikada bir sahabenin kazandığı fazilete ve ma-kama kırk günde, hatta kırk senede başkası ancak yetişebilir.”⁵⁶

Görüldüğü üzere, Bediüzzaman, ubudiyet esnasında okuyup tilavet edilen âyetlerdeki ve diğer mübarek zikir ve tesbih kelimelerindeki mânâların, hakikatların sonradan gelenlere tamamen kapandığını söylemiyor. Mezkur kelimeleri, yaşlığını yani hayatîyetini tamamen kaybetmemiş bir meyveye benzeterek, *pek ciddi bir tefekkür gayretiyle* önceki canlılığına kavuşturulabileceğini söylüyor: “...O kelimat-ı mübareke, meyveler gibi git gide ülfet perdesiyle letâfetini ve taravetini kaybeder. Adeta sathilik havasıyla kuruyor gibi, az bir yaşlık kalıyor ki, *kuvvetli tefekkürî bir ameliyatla, ancak evvelki hali iade edilebilir.*”

Biz, Bediüzzaman'ın burada temas ettiği “*Kuvvetli tefekkürî bir ameliyat*” mese-lesinin anlaşılması için, tekrar olarak “*besmele*” üzerine, ^{أَيُّكَ نَعْبُدُ} üzerine, keza ^{لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ} diye başlayan kelime-i tevhid üzerine yaptığı açıklamaları hatırlatıyoruz.

Riselelerde ele alınan bu nevi bahisler tedkik edilince görülecektir ki, gafilane okuyup geçtiğimiz bir kısım elfâz-ı zikriye çok vüs'atlı mânâlar ve hakikatlar ihtiva etmektedirler ve bunlar da tefekkürî bir cehd ve gayretle, deşifre edilebilmekte, or-taya çıkarılabilmektedir.

İşte sahabe, yine Bediüzzaman'ın ifadesiyle, kesbiyle değil, Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâmla olan sohbetin bir feyzi, bir bereketi olarak akrebiyet-i ilahi-yenin inkişafından hasil olan, gayr-ı kesbi ruhi tathir ve tezkiyenin bir neticesi olarak bizim büyük bir fikrî cehd ile ulaşabileceğimiz mânâ ve hakikatlara anında, telaffuz eder etmez âşına olmakta, bilfiil yaşamaktadır. Ve üstelik bu hal ve hakikatlerin id-raki sadece bir kaç duygunun, meselâ akıl ve fikrin çerçevesinde kalmamakta, bin-lerle sayılan her bir duygu bir bütün olarak iştirak etmektedir.

Elbette namazda böyle bir tevhid ve tefekkür hazzına eren kimsenin yaşayacağı mânevî zevk, kişinin maruz kalacağı bir kaç okun açacağı yaraların maddî acısını hissettirmez, etrafında yükselen gürültülerin işitilmesini önler.

Bu durumun, Sahabelere has kerametli bir hal olmayıp, beşer fitratında bilkuve mevcut olan ve iradî temrinlerle, cehde bilfiile çıkarılabilecek bir kapasite olduğu kanaatindeyiz. Nitekim bir kısım sporcuların mütemadî çalışma ve temrinler sonunda, üst üste konan çok sayıda kiremidi (veya "5-10 cm kalınlığındaki çam tahtasını") bir "el" veya "ayak" darbesi ile kırabildiğini görmekteyiz. O sporun mahiyetini bilmeyenler için çok harika addedilen bu hadise, sporcular tarafından kolay izah edilmektedir: "Kişi temrinlerle, bütün gücünü, vuruş anında o darbeye teksif (konsantre) edebilmekte bu teksiften bu yoğun darbeden hasıl olan mütেকâsif güçle kiremitler veya kalın tahta kırılabilir. ⁵⁷

Bizce gerek—yukarıda anlattığımız—sahâbenin hâli ve gerekse kiremitleri kıran sporcunun hâli aynı kanuna tabidir ve müşterek bir izaha sahiptirler.

Sahabe, ibadet esnasında bütün duygularıyla ubudiyete yönelmekte ve herbir duygusuyla okuduğu zikirlerin şâmil olduğu çeşitli mertebeler taşıyan mânâ ve hakikatların idraki ve bu mütেকâsif idrakten hâsıl mânevî hazların zevkiyle kendinden geçmişcesine maddî tahassüslere karşı duyarsız hale gelmektedir.

Yani birinde bazı gücünün tekâsüfî kiremitleri kırırken ,diğerinde ruhi letaifin tekâsüfî, maddî duyguları iptal ettirecek kadar zayıflatmaktadır.

5) Sahabe niçin kıyamet kopacak gibi davranmış?

Kur'ân'da geçen, اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ "Kıyamet yakındır" ⁵⁸ âyetini esas alan sahabe kendi devirlerinde kıyamet alametlerinin zuhur ettiğine inanmıştır. Bediüzzaman: "Âhiretin tafsilatını ders alan müteyakkız kalpli, keskin nazarlı olan sahabelerin fikirleri, niçin bin sene hakikattan uzak olarak fikirleri düşmüş gibi, istikbal-i dünyevide bin dört yüz sene sonra gelecek bir hakikatı asırlarında karib (yakın) zannetmişler?" diyen bazı insafsız insanlara cevap verir. Cevabında bu davranış sahâbenin dindarlığı ile açıklanır: "Çünkü sahâbeler, Feyz-i sohbet-i nübüvvetten herkesten ziyade dar-ı ahireti düşünerek, dünyanın fenasını (geçici olduğunu) bilerek, kıyametin ibhamı vaktindeki (yani ne zaman kıyamet kopacağına gizli tutulmasındaki) hikmet-i İlahiyeyi anlayarak ecel-i şahsî gibi dünyanın eceline karşı dahi daima muntazır bir vaziyet alarak, âhiretlerine ciddi çalışmışlar." ⁵⁹

4- Bediüzzaman'ın Sahabe ile ilgili Kur'ân'dan istihraçları

İslâm ülemasının, Sahâbenin adaletine dair kanaatini Kur'ân âyetlerine dayandırdığını söylemiştik. Bediüzzaman da, Kur'ân'da ve diğer semavî kitaplarda Ashabın övüldüğünü söyler. ⁶⁰ Ancak, Bediüzzaman, bu sadedde öyle istihraçlarda bulunur ki, bunlara önceki âlimlerde rastlanmaz.

⁵⁷ Bkz. Ana Britanica Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, Karate maddesi.

⁵⁸ Kamer, 1.

⁵⁹ Sözler, s. 343.

⁶⁰ Sözler, s. 489.

A. Yedinci Lem'a'da, Fetih sûresinin ahirindeki—aşır olarak da okunan—kısmından, gaybıla ilgili yedi nevi ihbar çıkarır. Bunlardan bir kısmı sahabelerle ilgilidir.

1. وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا 1. Hülefa-i Raşidine, hilafet tertibiyle ve en mümtaz vasıflarıyla ve istikbalde maruz kalacakları başlıca hâdiseleriyle işaret edildiğini gösterir.⁶¹

2. ذَلِكَ مِثْلَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمِثْلَهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ 2. diye başlayan âyet İncil ve Tevrat'ı hiç görmemiş, okumamış ümmi bir Peygamberin o kitaplarda Sahâbe hakkında gelen tavsifatlarla yer vermesi gerçek bir mucizedir.⁶² Bediüzzaman Tevrat ve İncil'de hangi âyetlerin ne gibi tavsifatla Ashabtan bahiste bulunduğunu Mektubat'ta tafsilen gösterir.⁶³

3. هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ 3. diye başlayan âyetten sona kadar olan kısımda mevcut harflerden herbirinin tekerrür miktarının, isimleri o harflerle başlayan Bedir, Uhud ve Suffa ashabının sayısına muvafık olduğunu gösterir.⁶⁴ Dahası, bu sonuncu âyet, Bediüzzaman'a göre ashabın farklı tabakalarına da işaret etmektedir. Şöyle der:

"Bu ahirki âyet, cümlesiyle sahabeye baktığı gibi, kayıdlarıyla dahi yine sahabenin ahvaline bakıyor. Ve elfazıyla Sahabenin evsafını ifade ettikleri gibi, hurufatıyla ve o âyetteki hurufatın tekerrür-i adediyle yine Ashab-ı Bedr, Uhud, Huneyn, Suffe, Rıdvan gibi tabakat-ı Meşhure-i Sahabede bulunan zatlara işaret ettikleri gibi, ilm-i cifrin bir nevi ve bir anahtar olan tevafuk cihetiyle ve ebced hesabıyla daha çok esranı ifade ediyor.⁶⁵

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

âyetiyle ilgili tahlilde âyette, Allah'ın nimetine mazhar olacakları belirtilen beş kısım insanların en meşhurlarına da işaret edildiğini belirttikten sonra

مِنَ النَّبِيِّينَ İbaresiyle Hz. Peygamber'in (a.s.m.),

وَالصِّدِّيقِينَ İbaresiyle Hz. Ebu Bekr'in,

وَالشُّهَدَاءِ İbaresiyle Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin kastedildiklerini belirtir. Âyetin ayrıca bunların, sırasıyla halife olup, şehid düşeceklerine de işaret ettiğini söyler.*

⁶¹ Lem'alar, s. 27.

⁶² Lem'alar, s. 28.

⁶³ Mektubat, s. 148-163 (19. Mektup, On Altıncı İşaret).

⁶⁴ Baria Lahikası, Sözlük Yayınevi, 3. baskı, İstanbul, 1990, s. 154.

⁶⁵ Lem'alar, s. 30.

* Bu mevzuyla ilgili ikinci bir izahta şu ziyade açıklamayı görürüz: "Sıddıktan sonra üç şehid, halife olacak. Çünkü 'Şüheda' cem'dir. Cem'in ekalli üçtür..." (Lem'alar s. 33).

وَالصَّالِحِينَ İbaresiyle Suffe, Bedir, Rıdvan ashâbı gibi mümtaz şahsiyetlere işa-
ret ettiğini söyler.

وَحَسَنٌ أَوْلَيْتِكَ رَفِيقًا İbaresiyle, hilafeti 6 ay gibi kısa da olsa kıymetli olan Hz.
Hasan'a işaret ettiğini söyler.⁶⁶ Burada Hz. Hasan'a olan işaret âyette geçen
حَسَنٌ kelimesinden çıkarılır. İşaretin çok zahir olmaması sebebiyle, bilahare vech-i
delaletini gösterme gereğini duyan Bediüzzaman, bir başka açıklamasında: "Beşinci
halifenin ismine ilm-i belağatta 'müstedbeatu't-terâkib' tabir edilen bir sır ile işaret
ediyor" notunu düşer.⁶⁷

5- Sahabe arasındaki siyasî ihtilaflar:

Bediüzzaman Sahabe arasında cereyan eden ve kan dökülmesine sebep olan si-
yasî ihtilaflar meselesine de temas eder. O, bu meselede de Ehl-i Sünnet görüşünü
benimser. Ehl-i Sünnet üleması, bu ihtilafların yapılan icthadlardan ileri geldiğini,
Ashab'ın müctehid mertebesinde olduğunu İslâm şeriatına göre, müctehid icthi-
dında hata yapsa bile muahaze edilmeyeceğini, dolayısıyla, hatalı icthadları sebe-
biyle savaşa sebep olan sahabilere dil uzatılmayacağını söyler,⁶⁸ Bediüzzaman da
şöyle der:

"Madem sırf lillah için ve İslâmiyetin menafii için icthad edilmiş ve icthaddan
muharebe tevellüd etmiş, elbette hem katil, hem maktul ikisi de ehl-i Cennetiktir,
ikisi de ehl-i sevaptır diyebilirsiniz."⁶⁹

1) Haklı-haksız taraflar

Bediüzzaman, sahabeler arasında kan dökülmesine sebep olan icthad farklılıkla-
rından dolayı taraflardan birine dil uzatılmaması gereğini söylemekle birlikte, icthi-
dında Hz. Ali'nin isabet ettiğini, muhaliflerinin hata ettiğini belirtir:

"Her ne kadar Hz. Ali'nin icthadı musib ve mukabilindekilerin hata ise de, yine
azaba müstehak değiller. Çünkü icthad eden, hakkı bulsa, iki sevap var. Bulmasa
bir nevi ibadet olan icthad sevabı olarak bir sevap alır. Hatasında mâzurdur."⁷⁰

2) Fitnede kusurlunun hükmü

Bediüzzaman, Sahabe'nin karıştığı fitneler sebebiyle muâhaze edilmeyeceğini
teyid etmekle birlikte, bu dahili kargaşalarda bir kısmının ciddi hatalar işlediğini de
kabul eder. Bu görüşünü Sahabeleri medh u sena eden Fetih sûresinin son âyetinde

(29. âyet) geçen "مَغْفِرَةً" kelimesinden çıkarır. Der ki: "Sahabeyi tavsifat-ı

⁶⁶ Lem'alar, s. 30-31.

⁶⁷ Lem'alar, s. 33.

⁶⁸ İbnu Hacer, Fethu'l-Bârî, 16, 142; Nevevî, Şerhu Müslim 18, 11.

⁶⁹ Mektubat, s. 50.

⁷⁰ Mektubat, s. 50. Bu prensibe esas olan hadis şöyledir: "Bir hakim icthad ederek hüküm verince isabet
ederse, kendisine iki sevap vardır, icthad ederek verdiği hükümden hata ederse kendisine bir sevap verilir"
Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3574. H); Tirmizi, Ahkâm 2, (1326. H.)

mühimme ile sena ederken, en büyük bir mükâfatın va'di, makamca lâzım geldiği halde, "مَغْفِرَةٌ" kelimesiyle işaret ediyor ki: İstikbalde Sahabeler içinde fitneler vasıtasıyla mühim kusurlar olacak. Çünkü mağfîret, kusurun vukuuna delalet eder. Ve o zamanda Sahabeler nazarında en mühim matlûb ve en yüksek ihsan, 'mağfîret' olacak ve en büyük mükâfat ise; afv ile, mücazat etmektir."⁷¹

Sahabe'nin İslâmın te'sisindeki hizmetinin büyüklüğü sebebiyle olacak ki, arkadan işleyecekleri bir kısım ciddi hatalar yine de küçük kalıp ilahi mağfîretin celbine mani olmuyor. Bu husus Hâtib İbnu Ebi Belta'a hâdisesi ile açıklık kazanıyor: "Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâmın Fetih hazırlıkları sırasında Mekke'deki bu hazırlığın dışarı sızmaması için son derece gayret göstermesine rağmen, Hâtib'in bu hazırlığı Mekkelilere bildirmek üzere gizlice gönderdiği bir mektup ele geçmişti. Hz. Ömer bunu ihanet ve münafıklık olarak değerlendirerek Hâtib'in öldürülmesini talep ettiği vakit Resulullah'ın verdiği cevap, Ashab'ta rastlanan bir kısım 'hatalar'ın değerlendirilmesi ve bu gibi sahabelere karşı ümmetin takınması gereken edep tavrını belirlemede ehemmiyet arzeder. Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştu: "Ama o Bedir'e katıldı. Muhakkak ki, Allah Teala Hazretleri Bedir ehlinin haline muttali oldu da: 'Dilediğinizi yapın, sizleri mağfîret etmişim' buyurdu."⁷²

3) Fitnelerin mahiyeti

Bedüzzaman, Hz. Ali zamanında başlayan fitnelerin mahiyetini şöyle özetler:

"Cemal Vak'ası denilen, Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe-i siddika (radiyallahu Teala anhum ecmain) arasında olan muharebe, adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin mücadelesidir."⁷³

Hz. Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de Hz. Muaviye'nin taraftarlarıyla muharebesi ise hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani Hz. İmam-ı Ali, ahkâm-ı dini ve hakaik-ı İslâmiyeyi ve âhireti esas tutup, saltanatın bir kısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz muktaziyatlarını onlara feda ediyordu. Hz. Muaviye ve taraftarları ise, hayat-ı ictimaiye-i İslâmiyeyi, saltanat siyasetiyle takviye etmek için azimeti bırakıp ruhsatı il-tizam ettiler. Siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler.

Amma Hz. Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise din ile milliyet muharebeleri idi. Yani Emeviler, Devlet-i İslâmiyeyi Arap milliyeti üzerine istinad ettirip râbita-i İslâmiyeti, râbita-i milliyetten geri bıraktıklarından iki cihetle zarar verdiler:

Birisi: Mîl-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı tâkip etmediğinden zulmeder... İşte Hz. Hüseyin, rabita-ı diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, tâ makam-ı şehâdeti ihraz etmiş."⁷⁴

⁷¹ Lem'alar, s. 29.

⁷² Buhari, Meğazi 9, Cihad 141, 195, Tefsir Mümtetine 1, İsti'zan 23, İstıtabe 9, Müslim, Fedailu's-Sahabe

161. Kütüb-i Sıtte Muhtasarı ve Şerhi adlı eserimizde geniş açıklama var. (12, 245-249).

⁷³ Mektubat, s. 50.

⁷⁴ Mektubat, s. 51.

4) Sahabeler müfsitleri niye keşfedemedi?

Bediüzzaman, sahabe hakkında oldukça ilgi çekici şöyle bir soruya muhatap olur: "Sahabeler nazar-ı velayetle müfsidlerini neden keşfedemediler? Tâ Hulefa-yı Raşidin'in üçünün şahadetini netice verdi. Halbuki küçük sahabelere büyük velilerden daha büyük deniliyor?"

Üstad bu sorunun cevabına, sahabelerin mazhar olduğu Velayet-i Kübranın mahiyetini açıklayarak girer. Bu velayet yolunun kısa olmakla beraber gayet yüksek olduğunu, harikaları az fakat meziyetlerinin çok olduğunu, keşif ve kerametinin orada az görüldüğünü, ayrıca kerametın çoğunluk itibariyle ihtiyari olmayıp ummadığı yerden ikram-ı İlahi olarak verildiğini belirtir. Sonra fitne hadiselerinin birkaç Yahunin işi olmayıp, İslâma giren çok sayıdaki milletin efkârının karışmasıyla ortaya çıkan umumi içtimai bir hoşnutsuzluğun neticesi olduğunu söyler ve eski dinlerin iptal edilip, medar-ı şerefleri olan eski hükümet ve saltanatları tahrip edilmiş insanların seciyyeten intikama fırsat bekleyeceklerini belirtir. Hz. Ömer'in hutbe okurken bir aylık mesafedeki komutanı Sâriye'nin sıkışık durumunu göyerek:

"يَسَارِيَةَ الْجَبَلِ الْجَبَلِ" diye komut verdiği halde ayağının dibindeki katilini göremeyişi" ile ilgili bir soruyu da bütün hadiselerin gerisinde Allah'ın iradesinin yattığını hatırlatarak cevap verir.⁷⁵

Bu meyanda hatırlatılan bir delil de Hz. Yakub'un durumudur: Yusuf'unun Mısır'dan gelen gömleğinin kokusunu duyduğu halde yanbaşındaki Kenan kuyusundaki Yusuf'un kokusunu duymamıştır. Bediüzzaman'ın kaydına göre; Hz. Yakub'dan sorulmuş ki: "Niçin Mısır'dan gelen gömleğinin kokusunu işittin de, yakınında bulunan Kenan kuyusundaki Yusuf'u görmedin?" Cevaben demiş ki: "Bizim hâlimiz şimşekler gibidir, bazan görünür, bazan saklanır. Bazı vâkit olur ki, en yüksek mevkide oturup her tarafı görüyoruz gibi oluruz. Bazı vakitte de ayağımızın üstünü göremiyoruz."⁷⁶

5) Fitnelerin hikmeti

Bediüzzaman, Ashab arasında cereyan eden bir kısım fitne hadiselerinin hâsıl ettiği faydalı neticelere de dikkat çeker: Bu hadiseler, sahabe ve tabiiindeki "çekirdekler hükmündeki muhtelif ayrı ayrı istidatları tahrip edip kamçıladi, 'İslâmiyet tehlikededir, yangın var!' diye her taifeyi korkuttu, İslâmiyetin hufzına koşturdu. Herbiri, kendi istidadına göre camia-ı İslâmiyetin kesretli ve muhtelif vazifelerinden bir vazifeyi omuzuna aldı, kemal-ı ciddiyetle çalıştı. Bir kısmı hadiselerin muhafazasına, bir kısmı şeriatın muhafazasına, bir kısmı Kur'an'ın muhafazasına, bir kısmı hakâik-ı imaniyenin muhafazasına, çalıştı ve hakeza... Herbir taife bir hizmete girdi. Vezaif-i İslâmiyette hummalı bir surette sa'y ettiler. Muhtelif renklerde çok çiçekler açıldı. Pek geniş olan âlem-i İslâmiyetin aktarına, o fırtına ile tohumlar atıldı, yarı yeri gülistana çevirdi. Fakat maatteessüf o güller ve gülistan içinde ehl-i bid'a fırkalarının dikenleri dahi çıktı."⁷⁷

⁷⁵ Mektubat, s. 47-49.

⁷⁶ Mektubat, s. 49.

⁷⁷ Mektubat, s. 92-93.

Mühim bir sual başlığı altında ashabın, müşriklere karşı Uhud'un nihayetinde ve Hüney'nin bidayetinde mağlup olmalarının hikmetini sorar ve bunu: "Henüz müşrik olmakla birlikte ileride İslâma girecek ve büyük hizmetlerde bulunacak bir kısım yüce ruhlu zatların gururlarının kırılmaması hikmetine binaen" onların mağlup edilmediği şeklinde cevap verir ve buna Halid İbnu Velid'i örnek verir: "Demek mazideki sahabeler, müstakbeldeki sahabelere karşı mağlup olmuşlar, tâ o müstakbel sahabeler, berk-i süyûf korkusuyla değil, belki barika-i hakikat şevkiyle İslâmiyete girsin ve şehâmet-i fitriyeleri çok zillet çekmesin."⁷⁸

6- Ehl-i Beyt:

Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâmın hadislerinde Ashabla ilgili rivayetler çoktur. Bir kısmı bütün sahabelerin tafdili ve tebcili ile ilgilidir. Bir kısmı muayyen kimselerin menkıbesiyle ilgilidir. Bunlar, hadis kitaplarının "Menakıb" ve "Fezâil"le ilgili bölümlerinde çoklukla görülebilir.

Bediüzzaman yeri geldikçe bunların herbir nevine giren hadislere yer verir, sahabenin faziletini te'yid eder:

"Benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir."⁷⁹

"En hayırlı asır benim asrım (sahabeler)dır, sonra onu takip edenler (Tabiin), sonra onu takip edenler (Etbauttabiin)dir."⁸⁰ "Ashabıma küfretmeyin, sizden biri Uhud dağı kadar altın bağışlasa bile, bu, ashabımdan birinin yarım müdlük bağışına müsavi olmaz"⁸¹ gibi umumi hadislere yer verdiği gibi, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin radiyallahu anhüm vs. münferid sahabelerin faziletleri ve menkıbeleri üzerinde de durur.

Hemen belirtelim ki, Bediüzzaman'ın ümmet arasında bir kısım polemik ve ihtilaflara adı karışan grup veya fertlere öncelikli olarak ve daha fazla yer vermiş olması dikkat çeker. Bundan maksat o kimseler hakkındaki yanlışlıkları düzeltmek, mütehayyirlere, o meseledeki doğru tavrı ve kalpte yer verilmesi gereken sağlıklı telakkiyi göstermektir.

Belki de bu sebeple olacak, Risalelerde Âl-i Beyt'le ilgili bahislere sıkça yer verilmiştir.

1) Kimler Âl-i Beyttir?

Asıl mevzuya geçmeden Ehl-i Beyt veya Âl-i Beyt deyince kastedilen teferruatta İslâm üleması arasında ihtilaf edildiğini belirtmeliyiz. Şia ile Ehl-i Sünnet arasında da ciddi ihtilaflar olagelmıştır.

Umumiyetle Âl-i Aba hadisinde geçen⁸² Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin radiyallahu anhüm ecmain'den müteşekkil beş şahsiyetin

⁷⁸ Lem'alar, s. 26.

⁷⁹ Sözler, s. 493.

⁸⁰ Sözler, s. 493.

⁸¹ Sözler, s. 496. Müd yarım kilodan biraz fazla bir ölçü birimi.

⁸² Bediüzzaman, Al-i Beyt sevgisini anlamamız için Bediüzzaman'ın Al-i Aba ile ilgili bir soruya verdiği cevaba dikkat etmemiz gerekir: "Bu defaki sualinizin iki ciheti var: Biri, sırr-ı Âl-i Abâ ciheti ki, o sırdır. Ben, o sırrın ehl-i değîlim ki cevap vereyim, yahut herbir sırrın izharı kaleme gelmez. Çünkü hakikat-ı Muhammediyenin bir cilvesi o Âl-i Abâ'da tezahür ediyor." Bediüzzaman, zahiri olan ikinci cihette Âl-i Abâ hadisinin

Âl-i Beyt'i teşkil ettiğinde ittifak edilir. Resulullah'ın bütün hanımlarının çocuklarının, torun ve diğer akrabalarının yani Beni Haşim'in Âl-i Beyt olduğu da kabul edilmiştir. Bir kısım âlimler, Aleyhissalatu Vesselâm'dan bu sadette haklarında varid olan iltifatları esas alarak kan bağı bulunmayan, Seiman-ı Farisi ve Abdullah İbnu Mes'ud radiyallahu anhümayı da Âl-i Beyt'e dahil etmiştir.⁸³ Bazı hadislerde, Resulullah, "müttakileri" de Ehl-i Beytinden saymıştır.⁸⁴

Bediüzzaman قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ayetini açıklarken "Size iki şey bırakıyorum onlara temessük etseniz necat bulursunuz, biri Kitabullah, biri Âl-i Beytimdir" hadisini gözönüne alarak bu sadette daha değişik bir yorumla: "Demek, Âl-i Beytten, vazife-i risaletce muradı Sünnet-i Seniyyesidir. Sünnet-i Seniyyeye ittibaı terkeden hakiki Âl-i Beyt'ten olmadığı gibi, Âl-i Beyt'e hakiki dost da olamaz" der.⁸⁵ Zira diğer bazı hadislerde, Aleyhissalatu Vesselâm'ın bıraktığı iki şeyin ikincisinin "Sünnet" olduğu zikredilmiştir.⁸⁶

2) Âl-i Beyte sevgi

Yukarıdaki âyette geçen الْقُرْبَىٰ (yakınlar) ibaresinden bazı âlimlerce Âl-i Beyt anlaşıldığını belirten Bediüzzaman bu anlayışın ciddiyetine telmihen şöyle der: "الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ (yakınlara sevgi) âyetinin bir kavle göre mânâsı Resul-i Ekrem aleyhissalatu vesselâm, vazife-i risaletin icrasına mukabil ücret istemez, yalnız Âl-i Beyt'ine meveddet ister."⁸⁷ Bir başka yerde,⁸⁸ Âl-i Beyt'e muhabbetin Kur'an emri olduğunu daha sarîh ifade eden Bediüzzaman, burada hatıra gelebilecek "hanedan gayretini gütmeye" gibi bir yanlış anlayışın yersizliğine yeterli bir açıklama verir:

Resulullah'ın kendi yakınlarına gösterdiği ilgi ve muhabbetleri hep vazife-i risalet noktasındadır. Bu da iki sebebe dayanır:⁸⁹

Müslim'deki vechini kaydeder. Meselenin anlaşılması için tercümesini sunuyoruz: Hz. Aişe radiyallahu anha anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselâm, bir sabah vakti, üzerinde siyah yünden mamul nakışlı bir aba olduğu halde evden çıktı. Derken Hasan İbnu Ali geldi onu örtünün altına aldı. Arkadan Hüseyin geldi onu da örtünün içine soktu. Sonra Fatıma geldi onu da dahil etti. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına alarak: 'Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden kirleri gidermek sizi tertemiz yapmak istiyor' mealindeki âyeti okudu" (Ahzâb 3). (Müslim, Fezailü's-Sahâbe 61).

Sonra Bediüzzaman, bir zatın, dünyevî belalara karşı şifa, uhrevî hüsrana karşı da şefaât talep etmek üzere bu isimlerle, şöyle bir beyit inşad ettiğini kaydeder.

"Benim beşlerim var onunla yakıcı vebayı söndürür: Mustafa, Murtaza, iki oğulları ve Fatıma." (Barla Lahikası, s. 187).

⁸³ Geniş bilgi için, Mustafa Öz'un T.D.V. İslâm Ansiklopedisi'ndeki Ehl-i Beyt maddesine bakılabilir (Birinci baskı 10, 498-500).

⁸⁴ Ebu Davud, Fiten 1, (4242. H.)

⁸⁵ Lem'alar, s. 19.

⁸⁶ Ebu Davud, Menasik 56; Muvatta, Kader 3; İbnu Mace, Menasik 6.

⁸⁷ Lem'alar, s. 18.

⁸⁸ Mektubat, s. 98.

⁸⁹ Lem'alar, s. 18-19.

1- Al-i Beyt'ten istikbalde İslâma büyük hizmetler yapacak zatlar çıkacak: Abdülkadir Geylani, Zeynelabidin, Cafer-i Sadık vs. gibi. Şu halde, Hz. Peygamber'in mübarek torunu Hz. Hasan'ın bâşını öpmesi, onun neslinden gelecek büyük zatların hizmetlerini tebrik ve takdir etmek içindir.⁹⁰ Bu açıdan Âl-i Beyt Sünnet-i Seniye'nin ve Şeriat-ı Muhammediyenin menba ve muhafızıdır. Onlar diğer insanlardan daha kuvvetli olarak İslâma bağlıdırlar. "Fıtraten, neslen ve cibilliyetten taraftardır. Cibilli taraftarlık za'f ve şansız, hatta haksız da olsa bırakılmaz."⁹¹

2- Diğer bir husus: Âl-i Beyt, İslâm âleminde birlik unsurudur. İslâm âleminin en kalabalık ve her tarafa dağılmış, şanlı şerefli ve ümmetin saygı ve güvenini kazanmış yegane hanedândır. Dünyada dayanışma içinde olan böylesine kalabalık böylesine münevver bir başka hanedan yoktur.⁹² Âlem-i İslâm, ancak böyle bir hanedan etrafında birleşerek terakkiyat-ı mânevîyesini ve birliğini gerçekleştirebilir.⁹³ Hatta onlar arasında sadece mânevî değil, zahiri kumandanlar bile vardır.⁹⁴ Mehdi, geldiği zaman Al-i Beyt'in teşkil edeceği kesretli orduya dayanarak misyonunu yerine getirecektir.⁹⁵

Bediüzzaman'a göre, Hilafet-i İslâmiyenin Ehl-i Beytte takarrur etmeyişi onların liyakatsızlığından değildir. O yüce nesle fani ve aldatıcı olan dünya saltanatı münasip değildir. "Âl-i Beyt, hakâik-i İslâmiyeyi ve ahkâm-ı Kur'âniyeyi muhafazaya me'mur idiler. Saltanat onlara bu vazifeyi unutturacaktı. Halbuki saltanatı terk ettikleri zaman, parlak ve yüksek bir surette İslâmiyete ve Kur'an'a hizmet etmiştir."⁹⁶

7- Hz. Ali ve Aleviler:

1) Hz. Ali:

Bediüzzaman'ın hususiyetle üzerinde durduğu bir zât Hz. Ali'dir. Bu davranışının sebebini, Hz. Ali ile ilgili hadis rivayetlerinin çok oluş sebebini açıklayan yorumunda görebiliriz. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman gibi Hülafa-i Raşidinden diğerlerinin faziletlerini beyan eden hadisler, Hz. Ali'nin faziletiyle ilgili olan hadislere nazaran sayıca azdır. Aradaki bu farkı Bediüzzaman şöyle açıklar:

"Emeviler ve Hâriciler, ona haksız hücum ve tenkis ettiklerine mukabil Ehl-i Sünnet Velcemaat olan ehl-i hak, onun hakkında rivayâtı çok neşrettiler. Sair Hulefa-i Raşidin ise, öyle tenkid ve tenkise çok maruz kalmadıkları için onlar hakkındaki Ehâdisin intişarına ihtiyaç görölmedi."⁹⁷

Şu halde Bediüzzaman da Hz. Ali ile ilgili bahislere fazlaca yer vererek onun hakkındaki yanlış değerlendirmeleri, ifrat ve tefritleri tashih etmek istemiş olmalıdır. Bu davranışta Şii'lerin Hz. Ali ile ilgili olarak Sünniler hakkındaki sui zanlarını dü-

⁹⁰ Lem'alar, s. 18.

⁹¹ Lem'alar, s. 19.

⁹² Şuâlar, s. 381.

⁹³ Lem'alar, s. 19, Mektubat, s. 412.

⁹⁴ Seyid Ahmed Sunusi, Seyyid Yahya, Seyyid İdris bu zahiri kumandanlardan verdiği örneklerdir (Mektubat, s. 412).

⁹⁵ Mektubat, s. 412.

⁹⁶ Mektubat, s. 92.

⁹⁷ Lem'ala, s. 21.

zeltme gayesini görmemiz de mümkündür. Zira o, bu iki İslâm fırkasını yaklaştırmaya aralarındaki husumeti kaldırmaya çalışmıştır.

Hz. Ali, Bediüzzaman için, diğer sahabilere nazaran ayrı bir yakınlığa, ayrı bir ehemmiyete haizdir. Çünkü Ali Radiyallahu anhu, bir kısım şiirlerinde,—büyük bir kerametle—Bediüzzaman'dan, eserlerinden, talebelerinden, mücadelelerinden (otuz-kırk işaretleriyle sarahat derecesinde)⁹⁸ haber vermiştir, Bediüzzaman'a taktik vermiş, yol göstermiştir. Bir ifadesi şöyle: "Risale-i Nurun üstadı ve Risale-i Nur'a Celcelutiye Kasidesi'nde rümuזlu işaretleriyle pek çok alâkadarlık gösteren ve benim hakâik-i imaniyede hususi Üstadım, İmam-ı Ali'dir."⁹⁹

Bu Üstad, secaat, ilim, velayet ve Âli-i Beyt'in mümessili olma gibi pek çok hususta diğer sahabelere takaddüm etmekte, onların yetişemeyeceği bir makam tutmaktadır.¹⁰⁰

2) Alevi-Sünni meselesi

Hz. Ali'nin diğer sahabilerle olan ihtilaf meselesini ele alan Bediüzzaman, öncelikle, bu meselelere fazla girmemek, deşelemek taraftandır. Selef ülemasının da bu konuları meskut geçmeyi tercih ettiklerini belirtir:

"Selef-i Salihîn sükût ile ve Ehl-i Sünnet Velcemaat'in imamları, o kapıları kapı parmak طهر الله أيدينا فتطهر السنننا 'Allah onların kavgalarından uzak tutarak bizim ellerimizi temiz tuttu. Biz de buna şükür olarak onlar hakkında konuşmamak suretiyle dillerimizi temiz tutacağız' deyip o kapıları açmıyorlar. Madem ki Ehl-i Beyt'e zulmedenler şimdi âhirette cezasını öyle bir çekiyorlar ki, bizim onlara hücumla yardımımıza ihtiyaç kalmıyor. Ve mazlum Ehl-i Beyt muvakkat bir azap ve zahmet mukabilinde o derece yüksek bir mükâfat görmüşler ki, aklımız ihata etmiyor."¹⁰¹

Aslında pek mânâsız da olsa netice itibariyle pek acı meyveler veren Sünni-Şii ihtilafı karşısında duyduğu ızdırabı Bediüzzaman şöyle ifade eder:

"Bin üç yüz seneden beri âlem-i İslâmı ağlatan ve bütün ehl-i hakikata: 'Eyvah yazıklar olsun!' dediren, âlem-i İslâmın en dehşetli, en büyük yarasını deşmek, düşünmek, benim hususi meşrebimde tahammülümün fevkinde elem veriyor."¹⁰²

Görüldüğü gibi ihtilaflı hususlarda sükûtu esas almasına rağmen, sünni ve şii her iki tarafın da birleşebileceği ortak noktaları belirtmeyi de ihmal etmez. Şiinin bazı ifratlarına çok nazik bir üslupla parmak basar. Bu meselelerden bazılarını kaydediyoruz:

1- Hz. Ali, ictihadında musib; muhalifleri ise haksızdı. Hz. Ali meselelerin çözümünde adalet-i mahzayı esas almak istemişti. Muhalifleri adalet-i izafiyeyi prensip-i tihaz ettiler. Adalet-i mahza Kur'an'ın getirdiği adalettir. Bunun tatbiki imkânı olduğu müddetçe adalet-i izafiye caiz değildir.¹⁰³

⁹⁸ Emirdağ Lahikası, s. 207.

⁹⁹ Emirdağ Lahikası, s. 200.

¹⁰⁰ Lem'alar, s. 21-22.

¹⁰¹ Emirdağ Lahikası, s. 206.

¹⁰² Emirdağ Lahikası, s. 1, 206.

¹⁰³ Mektubat, s. 50.

2- Hz. Ali'nin muhalifleri iki kısımdır:

a) "Yezid ve Velid gibi habis herifler." Bunları tel'in'de sünnilerin de bir ihtilafı yoktur.

b) Bu habisler dışında kalanların kısm-ı âzamı Hz. Ali'nin mânevî büyüklüğüne ilişmiyorlar, siyasi idaresine darbe vurmaya çalışıyorlar.¹⁰⁴

3- Hz. Ali'yi şiiiler—itikad esası yapacak kadar aşırı giderek—fazilette en başa alırken, sünnilerin dördüncü sırada mütelaa etmeleri büyütmemesi gereken bir hadisedir. Çünkü, esasen Hz. Ali'nin bazı hususi faziletlerdeki erişilmez büyüklüğünü Ehl-i Sünnet de kabul ediyor. Söz gelimi Hz. Ali, Al-i Beyt'in mânevî şahsiyetinin mümessili olması, bu mânevî şahsiyetin "bir hakikat-ı Muhammediyeyi temsil etmesi" cihetiyle öbürleriyle muvazeneye gelmeyecek kadar bir üstünlüğe sahiptir. Ayrıca Hz. Ali, şecaat, ilim, velayet gibi¹⁰⁵ noktalardaki hususi faziletlerde de, öbürlerine tekaddüm eder. Hz. Ali hakkında fevkalâde senâkârane ehâdis-i nebeviye, bu cihetlere bakıyor. Buna örnek olarak Bediüzzaman şu iki hadisi kaydeder: "*Her Nebinin nesli kendindedir. Benim neslim Ali'nin neslidir.*" "Ben kimin dostu isem Ali de onun dostudur."

Bu ve benzeri hadislerden, Resulullah'ın, bilahare maruz kalacağı hâdiseler sebebiyle Hz. Ali'yi teselli ederek me'yusiyetten kurtarmak, ümmeti de bu hâdiseler yüzünden Hz. Ali hakkında sui zanna düşmekten kurtarmak gayesini güttüğünü söyler.¹⁰⁶

4- Hz. Ali'yi fazilette 4. sıraya koymada Ehl-i Sünnet haklıdır. Bunlar, Hulefa-i Râşidin'den Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman radiyallahu anhüm ecmain'i bu meselede değerlendirirken fazilet-i külliyeyi esas almışlardır. Onları öne geçiren faziletleri ise, "*Veraset-i Nübüvvet ve te'sis-i ehkâm-ı Risaletinde tecelli eden hakikat-ı akrebiyet-i İlahiyeden hisselerinin fazla olmasından ileri geliyor.*"¹⁰⁷

Bediüzzaman, Hz. Ali'nin hilafetinin gecikme sebebini ictimai-beşeri çerçevede hikmet açısından tahlil eder. Buna göre, Hz. Peygamber aleyhissalatu vesselâmin vefatından sonra, birliğe ve beraberliğe muhtaç olan Sahâbelerde, şâyet Hz. Ali halife olsaydı, bu birlik bozulacaktı. Çünkü onun mümaşaatsız, pervasız, zâhidane, kahramanane mizacı, müsteğni tavrı herkesce bilinen şecaatı, bir çok zatlarda ve kabilelerde rekabet damarı uyandırabilir, tefrikaya sebep olabilirdi. Nitekim bu söylenenler hilafeti sırasında olmuştur. Bu hikmete binaen, hilafeti te'hir edilmiştir.

Bu te'hirin bir diğer hikmeti de şudur: Hz. Peygamber'in haber verdiği gibi sonra inkişaf eden yetmiş üç fırka efkârının esaslarını taşıyan o akvam içinde fitne engiz hâdisatın zuhuru zamanında, Hz. Ali gibi harikulade bir cesaret ve feraset sahibi, Haşimi ve Al-i Beyt gibi kuvvetli, hürmetli bir kuvvet lâzım idi ki, dayanabilsin. Evet dayandı.

¹⁰⁴ Emirdağ Lahikası, s. 1, 207-208.

¹⁰⁵ Lem'alar, s. 22.

¹⁰⁶ Lem'alar, s. 20-21.

¹⁰⁷ Lem'alar, s. 22.

Ayrıca Hz. Ali, dünya saltanatına çok düşkün olan Emevileri taşkınlıklardan frenledi.¹⁰⁸

5- Bediüzzaman, Hz. Ali'nin velayetinden hareketle ona karşı aşırı muhabbet besleyen şia-ı velayeti ma'zur addeder, bu aşırı sevgilerinden dolayı kınanmayacaklarını belirtir. Ancak, bu sevginin diğer halifelere buğzu gerektirmemesini şart koşar.¹⁰⁹

6- (Hz. Ali'nin Resulullah'ın nasla tayin etmiş olduğu meşru halife olduğu iddia ve inancıyla Hz. Ali'ye aşırı muhabbet izhar eden ve bu noktadan hareketle diğer halifelerin meşruiyetini bile kabule yanaşmayan) Şia-i hilafetin iddialarına hak vermez. Şöyle der: "Amma şia-i hilafet ise, Ehl-i Sünnet Velcemaate karşı mahçubiyetinden başka hiçbir hakları yoktur. Çünkü bunlar Hz. Ali'yi (radiyallahu anh) fevkalade sevmek dâvâsında oldukları halde tenkis ediyorlar ve su-i ahlâkta bulunduğunu onların mezhepleri iktiza ediyor. Çünkü diyorlar ki: 'Hz. Sıddık ile Hz. Ömer (r.a.) haksız oldukları halde Hz. Ali (r.a.) onlara mümaşaat etmiş, şia istilâhınca takiiye etmiş, yani onlardan korkmuş, riyakârlik etmiş.' "

Bediüzzaman, şecaatiyle ün yapan Hz. Ali'nin yirmi sene boyunca sevmediği kimselere riyakârlıkla ses çıkarmamış olmasını şiddetle reddeder. Ehl-i Hak olan Ehl-i Sünnet'in hiçbir cihette, hiçbir nokta-i nazarla Hz. Ali'yi tenkis etmediğini ve şunu söylemekte ittifak ettiğini belirtir:

"Hz. Ali radiyallahu anh, Hülefa-i Raşidin'i hak görmeseydi, bir dakika tanımaz ve itaat etmezdi. Demek ki onları haklı ve râcih gördüğü için gayret ve şecaatini hakperestlik yoluna teslim etmiş."¹¹⁰

7- Bediüzzaman, Hz. Ali'yi şahsi kemalat için sevenleri uyarır. Bu sevgiyi Hıristiyanların Hz. İsa sevgisine benzetir. Ve bu sadedde varid olan bir hadisi kaydeder:

Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye: "Sende, Hz. İsa gibi iki kısım insan helâke gider. Birisi, ifrat-ı muhabbetle. Hz. İsa'ya nasranî, muhabbetinden hadd-i meşrudan tecavüz ile, haşa 'İbnullah' dediler. Yahudi, adavetinden çok tecavüz ettiler, nübüvvetini ve kemalini inkâr ettiler Senin hakkında da bir kısım, hadd-i meşrudan tecavüz edecek muhabbetinden helâke gidecektir. **لَهُمْ نِزْيَالٌ لَّهُمْ الرَّافِضَةُ** demiş. Bir kısmı senin adavetinden çok ileri gidecekler, onlar da Havâriçtir ve Emevilerin müfrit bir kısım taraftarları ki, onlara 'Nâsibe' denilir."¹¹¹

"Bu suretle Hıristiyanların, İsa'yı ilah bilerek sevmelerinin, onlara bir faydası olmadığı bilakis zarar olduğu gibi, Hz. Ali'yi ölçü dışına çıkararak sevmek de zararlıdır, sevenlerine faydası yoktur. Bu sevgi diğer bir kısım sahabelere düşmanlığa da sevkedebilir. Öyleyse Hz. Ali'yi, Peygamber'e olan yakınlığı, İslâma olan hizmetî, Resulullah'ın ona olan sevgisi gibi sebeplerle sevmek gerekir. Bu sevginin Allah ve Resulü nazarında bir değeri vardır"¹¹² diyor Bediüzzaman.

108 Mektubat, s. 91-92.

109 Lem'alar, s. 22.

110 Lem'alar, s. 23.

111 Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 10, 22.

112 Mektubat, s. 97-98; Lem'alar, s. 21.

3) Gerçek Aleviler Sünnilerdir

Bediüzzaman, Hadiste, "Hz. Ali'nin Şiası" üzerine gelen övgünün¹¹³ sünnilere ait olduğunu, çünkü Ehl-i Sünnet'in Hz. Ali'yi tenkis etmeden ciddi sevdiğini, fakat hadisce tehlikeli sayılan ifrat-ı muhabbetten¹¹⁴ çekindiklerini belirtir. "Hadisçe Hz. Ali'nin radiyallahu anh, şiası hakkında sena-yı nebevi Ehl-i Sünnete aittir. Çünkü istikametli muhabbetle Hz. Ali'nin şiaları, ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet Velce-maattir."¹¹⁵

4) Vahhâbi iddialar Ehl-i Sünnete maledilemez

Şia-sünni meselelerini te'lifkâr bir espiri ile tahlil eden Bediüzzaman, şianın bir noktaya dikkat etmesini söyler: O da haricilere ve Vahhabilere ait yanlış bir düşünce-nin sünnilere mal edilmesidir. Ashında bu düşüncelere zamanımızda, klasik mânâ-sıyla "sünnî" denemeyecek bazı sünnilerde de rastlamak mümkün: "Bir kısım mülhidler, Hz. Ali'yi (r.a.) tenkid ediyorlar. Hâşâ 'siyaseti bilmediğinden hilafete tam liyakat göstermemiş, idare edememiş' diyorlar. İşte bunların bu haksız ithamlarından Aleviler, Ehl-i Sünnete karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Halbuki Ehl-i Sünnetin düsturları ve esas mezhepleri, bu fikirleri iktiza etmiyor. Belki aksini ispat ediyorlar. Haricilerin ve mülhidlerin tarafından gelen böyle fikirler ile Ehl-i Sünnet mahkûm olamaz. Belki, Ehl-i Sünnet, Alevilerden ziyade Hz. Ali'nin taraftarıdır."¹¹⁶ Bedi-üzzaman bu noktadaki görüşünü Mektubat'ta sual-cevap üslubuyla kaydeder:

"Eğer desen: Hilafet-i İslâmiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalade iktidan, harikulade zekâsı ve yüksek liyakatıyla beraber seleflerine nisbeten muvaffaki-yetsizliği nedendir?

"Elcevap: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade daha çok mühim başka vazifelere lâyık idi. Eğer tam muvaffakiyet-i siyasiye ve tamam saltanat ol-saydı, 'Şah-ı Velayet' unvan-ı manidarını bihakkın kazanamayacaktı. Halbuki za-hiri ve siyasî hilafetin pek çok fevkünde mânevî bir saltanat kazandı ve Üstad-ı Kül hükmüne geçti; hatta kıyamete kadar saltanat-ı mânevîsi baki kaldı."¹¹⁷

5) Şiaya nasihat

Bediüzzaman, Ehl-i Sünnetin Hz. Ali'yi müşid ve Şah-ı Velayet bildiğini belirttikten sonra şöyle der:

"Aleviler, hem alevilerin, hem ehl-i sünnetin adavetine istihkak kesbeden Ha-ricileri ve mülhidlerini bırakıp ehl-i Hakka karşı cephe almamalıdır."¹¹⁸

6) Şiaya güven

Bediüzzaman, bir kısım alevilerin "ehl-i sünnetin inadına sünneti terketme"¹¹⁹ gibi yanlışlıklara düşmüş olmalarına rağmen Alevilere güvenir ve şöyle der:

"Hubb-u Ehl-i Beyt'i meslek yapan Aleviler, ne kadar ifrat da etse, Râfizi de olsa, zındıkaya, küfr-ü mutlaka girmezler. İslâmiyete o muhabbet vasıtasıyla şiddetli

¹¹³ Burada atıf yapılan hadisin meali şöyledir: "Ey İbnü'l Ebi Talib sen ve senin şian Cennettedirler." Musnedü Ahmed 1, 148.

¹¹⁴ Bundan maksat, yukarıda geçen ve Hz. İsa ile kıyaslayan hadistir.

¹¹⁵ Lem'alar, s. 21.

¹¹⁶ Lem'alar, s. 23.

¹¹⁷ Mektubat, s. 51.

¹¹⁸ Lem'alar, s. 23.

¹¹⁹ Lem'alar, s. 23.

bağlanıyorlar.”¹²⁰ Bu inanç ve güven Bediüzzaman'ı, Alevilerle Nur talebeleri arasında hatırı sayılır bir bağdan bahsetmeye sevkeder: “Madem Nur şakirtlerinin Üstadı İmam-ı Ali radiyallahu anh'tır ve Nurun mesleğinde hubb-u Al-i Beyt esastır, elbette hakiki Aleviler, kemal-i iştihakla o daireye girmeleri gerekir.”¹²¹

7) Birliğe çağrı

Bediüzzaman, Alevilerle ilgili uzunca bahsi, Sünnilerle Alevileri birliğe çağırarak noktalar:

“Ey Ehl-i Hak olan Ehl-i Sünnet Velcemaat! Ve ey Al-i Beytin muhabbetini meslek ittihaz eden Aleviler! Çabuk bu mânâsız ve hakikatsız, haksız, zararlı olan nizaı aranızdan kaldırmız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyleyen zındıka cereyanı, birinizi diğeri aleyhinde alet edip ezmesinde istimal edecek. Bunu mağ-lup etikten sonra, o aleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid olduğunuzdan, uhuvveti ve ittihadı emreden yüzer esaslı râbıtâ-ı kudsiye mabeynimizde varken iftirakı iktiza eden cüzi meseleleri bırakmak elzemdir.”¹²²

8- Bazı münferid açıklamalar

Bediüzzaman, Sahabelerin adlarının karıştığı meşhur hadiseleri vuzuha kavuştururken tali sayılacak diğeri bir kısım meselelere de yer vermiş, açıklık getirmiştir. Birkaç örnek vereceğiz:

1) Bazı büyükler niye az rivayette bulundu?

Bilindiği üzere sahabelerin bir kısmı çok hadis rivayet etmiştir. Bilhassa Ebu Hüreyre radiyallahu anh gibi, hicretin yedinci senesinde Müslüman olan bir zâtın çok hadis rivayet etmede başı çekmesi, eskiden beri, sahabe aleyhinde bir kısım kil u kâle sebep olmuştur. Bediüzzaman, makul bir açıklama getirmek maksadıyla buna da temas etmiştir:

“Eğer denilse... Neden Hz. Enes, Cabir, Ebu Hüreyre'den çok geliyor, Hz. Ebu Bekir ve Ömer az rivayet ediyor? Halbuki bunlar, ilkerden.”

“Elcevap: ...Öyle de sahabe içinde ehadis-i nebeviyeyi, gelecek asırlara ders vermek için ülema-i sahabeden bir kısım, ona mânen muvazzaf idiler. Bütün kuvveleriyle ona çahşıyorlardı. Evet Hz. Ebu Hüreyre bütün hayatını hadisin hıfzına vermiş; Hz. Ömer siyaset âlemiyle ve hilafet-i kübra ile meşgûl imiş. Onun için, ehadisî, ümmete ders vermek için Ebu Hüreyre ve Enes ve Cabir gibi zatlarla itimad edip; ondan rivayeti az ederdi.”¹²³

2) Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'le evlenmesi

Rivayet ve tefsir kitaplarında farklı yorumlar yapılan bu meseleye de Bediüzzaman temas etmiştir: Önce Resulullah'ın birçok hanımla evlenmesinin hikmetini Resulullah'ın “hususî dairesindeki mahfi ahvalatından tezahür eden esrar-ı din ve ahkam-ı şeriatın hameleleri ve ravileri”nin ezvac-ı tâhirat olduğunu, “esrar ve ahkam-ı dinin hemen yarısı”nın onlardan geldiğini belirttikten ve “demek bu azim vazifeye bir çok ve meşrepece muhtelif ezvac-ı tâhirât lâzımdır” dedikten sonra Resulullah'ın

¹²⁰ Emirdağ Lahikası, 1, 238.

¹²¹ Emirdağ Lahikası, 1, 238.

¹²² Lem'alar, s. 23.

¹²³ Mektubat, s. 121.

Hız. Zeyneb radiyallahu anhâ validemizle evlenmesi meselesine geçer. Özetle şunlar ifade edilir:

1- Zeyd radiyallahu anh, izzetli zevcesini mânen kendine küfüv (denk) bulmadığı için boşar. "Yani Hız. Zeyneb, başka yüksek bir ahlâkta yaratılmış olduğunu Zeyd ferasetle hissetmiş. Ve kendisini ona zevc olacak fitratta kendine küfüv bulmadığından mânevî imtizaçsızlığa sebebiyet verdiği için tatlik etmiştir (boşamıştır).

2- Resulullah'ın Zeyneb'i alması Allah'ın emriyle olmuştur. "Yani ^{زَوْجَانِكُمَا} "Onu sana biz nikâhladık (Ahzâb 377)'nın işaretiyle nikâh, bir akd-i semavi olduğuna delaletiyle, harikulade ve örf ve muamelat-ı zahiriye fevkinde, sırf kaderin hükmüyledir ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatu Vesselâm o hükm-i kadere inkiyad göstermiştir ve mecbur olmuştur. Nefs arzusuyla değildir."124

Burada dikkat çeken bir husus, meselenin fevkalade bir nezahet içerisinde ele alınmış olmasıdır. Hız. Zeyneb'le Hız. Zeyd'in imtizaçsızlığı "mânevî denklik" in yokluğu şeklinde ifadeye dökülmüştür. Keza, bazı kitaplarda gelen ve Resulullah'a iza-fesi—hikâye tarikiyle de olsa—hoş olmayan vehmî iddialara da hiç yer vermez.

3) Diğer bazıları

Bediüzzaman, Ashabtan birçok büyükle ilgili olarak Hız. Peygamber'in gaybî tarzdaki ihbarlarına örnekler de verir:

1) "Benden sonra size Ebu Bekir ve Ömer'in Sünnetini tavsiye ederim" deyip, Ebu Bekir ve Ömer kendisinden sonra kalacaklar, hem halife olacaklar, hem mü-kemmel bir surette ve rıza-ı İlahi ve marzi-i Nebevi dairesinde hareket edecekler...125

2) Hız. Osman halife olacağını ve hal'i istenileceğini ve mazlum olarak Kur'an okurken katledileceğini haber vermiş. Haber verdiği gibi çıkmış.126

3) Abdullah İbnu Zübeyr radiyallahu anh'ın "harika bir şecaatle ümmetin başına geçeceğini ve müthiş hücumlara maruz kalacaklarını ve insanlar onun yüzünden dehşetli hadiselerle giriftar olacaklarını haber vermiş, haber verdiği gibi çıkmış."127

4) Emeviye devletinin zuhurunu ve onların padişahlarının çoğu zalim olacağını ve içlerinde Yezid ve Velid bulunacağını ve Hız. Muaviye ümmetin başına geçeceğini ^{وَإِذَا مَلَكَتْ فَاسْجِجْ} "Başa geçince hayırhah ol" fermanıyla rıfk ve adaleti tavsiye etmiş.128

5) Hız. Fatıma'nın, kendisinden sonra vefat edip kendine kavuşacak Ehl-i Beyt'in ilki olduğunu haber vermiş, altı ay sonra haber verdiği gibi çıkmıştır.129

124 Mektubat, s. 23-24.

125 Mektubat, s. 93.

126 Mektubat, s. 94.

127 Mektubat, s. 95.

128 Mektubat, s. 95.

129 Mektubat, s. 96.

6) Ebu Zer Gıfari'nin Medine'den nefyedilip (sürülüp) yalnız hayat geçirip, yalnız bir sahrada vefat edeceğini haber vermiş, yirmi sene sonra haber verdiği gibi çıkmış.¹³⁰

7) Hz. Hasan radiyallahu anh'ın İslâmın iki büyük ordusu arasında bir sulhe vesile olacağını haber vermiş ve kırk sene sonra Hz. Muaviye ile karşılaşınca yaptıkları sulhü tebci etmiştir.¹³¹

8) Resulullah, Hz. Ali'ye *سَتَقَاتِلُ النَّكِيثَ وَالْقَاسِطِينَ وَالْمَارِقِينَ* diyerek "hem vak'a-i Cemel, hem vak'a-i Siffin, hem vak'a-i havaric hadiselerini haber vermiştir.¹³²

9) Hem mükerreren ihbar etmiş ki "Benim Al-i Beytim benden sonra katle ve belaya ve nefye maruz kalacaklar" ve bir derece izah etmiş, aynen öyle çıkmıştır.¹³³

10) Ümmetinin deniz seferine çıkacağını haber vermiş. Ümmü Haram, bu seferde bulunmayı rica etmiş. Aleyhissalatu Vesselam: "Beraber olacaksınız" buyurmuşlar. Kırk sene sonra zevci olan Ubâde İbnu Samit ile Kıbrıs seferine katılmış ve orada vefat edip, kabri ziyaretgâh olmuş.¹³⁴

11) Ammar İbnu Yasir'i bağı bir grubun öldüreceğini haber vermiş. Ammar Sıffin'de şehid edilince, Hz. Ali, Hz. Muaviye ve taraftarlarının haksızlığına onun öldürülmesini delil gösterdi. "Fakat Muaviye te'vil etti. Amr İbnu'l-As dedi: Bağı yalnız onun katilleridir, umumuz değiliz."¹³⁵

9- Sahabeye dil uzatanlar

27. Sözdeki Sahabe ile ilgili bahsi, Bediüzzaman: "Sahabeye karşı iddia-yı rüchhan nereden çıkıyor, kim çıkarıyor? Şu zamanda bu meseleyi medar-ı bahs etmek nedendir? Hem müctehidin-i izama karşı müsavat dâvâ etmek neden ileri geliyor?" sorusuna verdiği cevapla kapar.

Ona göre bu meseleleri çıkaranlar iki kısımdır:

Birinci kısmı, saf ehl-i diyanet ve ehl-i ilim teşkil eder. Bunlar kitaplarda gördükleri bazı hadisleri, bir kısım salih ve müttaki kimselere teşvik olsun diye tekrar ediyorlar. Bediüzzaman bunların iyi niyetli olduğunu, hatalarını hemen anlayacaklarını belirtir.

İkinci kısmı ise, mağrur, sefih, mezhepsizlerin teşkil ettiğini belirtir ve mezhepsizliğe müteallik zararlı fikirlerini büyük müctehidlere müsavat dâvâsı altında neşrettiklerini söyler. Bunlar sefahete girmiş ve sefahette tiryaki olmuş, bunu yasaklayan şeriata uyamıyor. Gittiği yanlış yolu meşrulaştırmak için bir bahane arıyor, ve şöyle diyor:

130 Mektubat, s. 96.

131 Mektubat, s. 90.

132 Mektubat, s. 90.

133 Mektubat, s. 91.

134 Mektubat, s. 96.

135 Mektubat, s. 99.

"Şu mesail ihtihadiyedir. O meselede mezhepler birbirine muhalif gidiyor. Hem onlar da bizim gibi insanlardır, hata edebilirler. Öyleyse biz de onlar gibi ihtihad ederiz. İstedüğümüz gibi ibadetimizi yapanz. Onlara tâbi olmaya ne mecburiyetimiz var?"

Bediüzzaman devamla, sadece ihtihadi meselelerde değil, ihtihadın girmedığı zaruriyat-ı diniyyede de tağyirat yapmak isteyenlerin daha da ileri giderek zaruriyatın dayanakları olan Ashabı reddetmeye tevessül ettiklerini belirtir. Ve bahsi şöyle noktalar:

"Heyhat! Değil bunlar gibi insan suretindeki hayvanlar, belki hakiki insanlar ve hakiki insanları en kâmilleri olan evliyanın büyükleri, sahâbenin küçüklerine karşı müsavat dâvâsını kazanamadıklarını gayet kati bir surette Yirmi Yedinci Söz'de ispat ettik."¹³⁶

SONUÇ

Bediüzzaman, Ashâb konusunda Ehl-i Sünnet Velcemaat'ın icmâna aynen katılır: Resulullah'ı az bir müddet için dahi gören kimse Sahabî'dir. Sahâbe adâlet sâhibidir, haklarında cerh câiz değildir: Resulullah aleyhissalatu vesselâmla, dinle ilgili her ne söylemişlerse doğrudur, fazilette en âmi bile olsa, arkadan gelen en büyük veliden üstündür. Sahâbe'nin adâleti Kur'an ve hadisle sâbittir. Bediüzzaman, Fetih sûresinin sonundaki ^{وَالَّذِينَ مَعَهُ} ile başlayan âyette geçen herbir harfin adedinin Bedir, Uhud ve Suffa ashâbının isimlerinin baş harflerinin sayısına uyduğunu birer birer gösterir.

Âlemlerin Rabbi olan Cenab-ı Hakk'ın habibi ile olan *sohbet*, Sahabî'ye öyle mânevî bir mertebe kazandırmaktadır ki, bunu bir başka yolla elde etmek mümkün değildir. Bu sebeple insanlık içerisinde, peygamberler dışında, hiçbir ferd mânevî fazilette onların seviyesine yetişemez.

Hz. Peygamber, bazı hadislerinde *dindarlığın elde ateş tutmak* gibi zorlaştığı âhîrzaman fitnesi esnasında sünnete bağlı kalanları tebcil etmiş, muhataplarına te-kaddüm edeceğini söylemiş ise de, Bediüzzaman'a göre bu, mutlak ve küllî fazileti ifâde etmez. Bazı cüzî fazilette demektir.

Sahâbe ile ilgili bahislerde Bediüzzaman'ın orijinalitesi, ehl-i sünnet inancını izaha kavuşturmuş olmasıdır. Eski kitaplarda, sahâbenin "*adalet*" ve "*Faziletce üstünlük*" prensipleri, bazı ilimlerin,—isbatı olmadan kabul edilen—postulatu gibi kabul edilmesi gereken temel bir prensip gibi ifade edilirdi. Halbuki Bediüzzaman, bunu ispatsız bir postulat olmaktan çıkarmış, büyük çoğunluğun kolayca anlayarak kabul edeceği bir açıklama ve ispata kavuşturmuştur.

Onun açıklamasına göre, Allah'a kurbîyet (yakınlık) iki surette elde edilir: 1- Velâyet-i suğra, 2- Velâyet-i Kübra.

¹³⁶ Sözler, s. 495-496.

Velâyet-i Suğra, tarikat berzahından seyr u sülûk'la geçerek kazanılan bir kurbiyettir, evliyanın kurbiyeti buna dahildir. Bu, kırk yıla kadar uzayan bir cehd ve gayretle elde edilebilir.

Velâyet-i Kübra ise, zaten herşeye ve herkese kendinden daha yakın olan Allah'ın, İlâhî bir lütufla bu yakınlığı kulun ruhunda inkişaf ettirmesidir. Sahabiler buna mazhardır. Şu halde velâyet-i kübra ile ulaşılan kurbiyet, kişinin kesbi ile gayreti ile değildir. Allah'ın lütfu iledir. Bediüzzaman bu iki velâyet (yani Allah'ın dostluğuna erme) yolunu şöyle bir teşbîhle anlatır: Dünkü güne ulaşmanın iki yolu vardır:

Ya bir yıl dönüp dolaşıp dünkü güne geleceğiz, ya da bir kuvvet-i kudsiye ile ruhen yükselip, tayy-ı zaman ederek dünkü günü bugünle ve hatta yarınla beraber yaşayacağız.

İşte birinci yol, velâyet-i suğradır, tarikatla seyr ü sülûk'la hakikati bulma, kurbiyet-i ilâhîyi kazanma yoludur. Bu, uzundur ve kesbîdir. *İkincisi* ise, velâyet-i kübra yoludur, kısadır ve vehbîdir, verâset-i nübüvvetle elde edilir.

"*Kurbiyet'in inkişafı*" ne demektir? Bu, bizim için, mahiyeti olukça kapalı bir hâdise ise de, Bediüzzaman, bunu ruhta meydana gelen bir kısım tathir ve tezkiye amelisi sonunda *marifetullah*'ın artması, gelişmesi olarak açıklar.

Demek ki, sohbet-i nebevî ile sahâbînin ruhunda bir kısım âni ve fevkalâde gelişmeler vukua gelmektedir. Bu gelişmeyi, "*Sahbette 'insibağ (boyanma)' ve 'in'ikas' var*" diyerek açar. Yani sohbette, hidayet ve hakikatın güneşi olan Aleyhis-salatu Vesselâm'ın nuruyla nurlanma ve o nuru ruhun yansıtması vardır.

İşte kısa bir nebevî sohbetle hâsil olan bu ameliye, bazı hakikatları idrak ve anlamada ruhta bir ihzariye rolü oynamakta ve velilerin seyr u sülûkla yıllar boyu gayretle ancak elde edebileceği neticeye ruhu bir anda hazır ve müheyya kılmaktadır.

Bediüzzaman'ın dilinde "ilahî tathir ve tezkiye" olarak da ifade edilen bu lütfâ mazhar olan sahâbî ruhu, yaratılıştan insan ruhunda mündemiç olan ve sayıları binlerle ifade edilen bütün duygularıyla tahmîd, tesbîh, tekbîr ifade eden her çeşit zikir ve dua ve ibâdetlerde mevcut mânâları bütün mertebeleriyle algılıyor, hissediyor. Veli bu tathir ve tezkiyeye ulaşmak için, nefsini ifna edip *nefs-i emmâreyi öldürürken*, sahâbî, nefsin—Allah tarafından tathir edilmiş—bütün duygularını kendilerine has ibadete sevk ediyor. İnsan-ı kâmil, nefsin bütün letaifini kendilerine mahsus ibadete sevk edendir. Bu mahiyette olan bir ruha, böyle bir ruhun ibadetinin yüceliğine kimsenin haddi değil ki yetişsin, diyor Bediüzzaman.

O, bunu anlatmada bir hatırasını nakleder: "Bir zaman bir tek tesbîhin—yani subhâne rabbiyel â'lâ'nın—bir tek namazda, sahâbelerin tarz-ı telakkisine yakın bir surette bana inkişafı bir ay kadar ibâdet derecesinde bana ehemmiyetli gördü; kalben: 'Keşke bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibâdetten daha iyi idi' dedim. Namazdan sonra anladım ki, o hâtıra ve o hal, sahâbelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşatdır."

Bediüzzaman'ın bu açıklaması, hadîs ve tarih kitaplarında sahabe ile ilgili olarak gelen ve mâkûl bir izahı olmadığı için bir kısım insanlarca da inkârla karşılanan bazı hârika hâdiseleri çözmeye de bir ipucu ve anahtar olmaktadır. Meselâ Ensardan

Abbâd İbnu Bîşr, düşmana karşı geceleyin nöbet sırasında namaza durur. Onu yakın tâkibe almış bulunan bir müşrik, silüetini görünce bir ok atar. Abbâd, oku bedeninden çıkarır, namaza devam eder. Müşrik, isâbet etmemiş düşüncesiyle, müteakip rekatta bir ok daha atar. Böylece üç ayrı rekatta birer tane ok yiyen Abbâd, okları çıkararak namazını tamamlar. Arkadaşı Ammâr İbnu Yâsir uyandıığında ortalığı kan revan içinde görüp olup biteni öğrenir ve: "İlk okta beni niye heberdar etmedin?" der. Abbâd: "Öyle bir sûre okuyordum ki kesmek istemedim" der. Ayağına saplanan okun çıkarılmasına tahammül edemeyen Hz. Ali'nin: "Namaza durayım da öyle çıkarın" dediği, gürültüden çok rahatsız olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin namazda hiç gürültü duymadığı vs. pek çok rivâyet, Ashab'ın namazda—âdetâ ibtal-i hisse uğramışcasına—bir başka hâlete girdiğini ifade eder.

İşte bu hali Bediüzzaman, onların namazda, ruhun bütün letaifiyle, tesbihattaki bütün mânâları en yüce mertebeleriyle birlikte kavramalarıyla izah ediyor.

Tıpkı, karatecilerin, uzun temrinlerle, bütün kuvvelerini bir anda "el" veya "ayak"ına teksif ederek bir darbeye 5-10 cm. kalınlığındaki tahtayı kırması gibi.

Yani, normal bir insan, bir tesbihte mevcut mânâların bir iki mertebesini sâdece, akıl ve tefekkür gibi birkaç duygu ile algılarken, sahabî, aynı kelimedede mevcut pek çok mânânın hepsini binlerle duygunun herbiri ile cemaat halinde algılamaktadır. İbâdetteki bu mânevî olgunlaşma maddî algılamaları fevkalâde zayıflatmakta, mesele bir ok saplanması belki de bir diken batması gibi basit kalmaktadır.

Bediüzzaman, sahabenin adâletini sosyolojik açıklamaya da tabi tutar: "İslâm inkılabı; o devirde sıdk ile kizbin arasındaki mesafeyi fevkalade açtı. Böylece Ashab'ın kizbin çirkinliğini görerek ona tâlip olması mümkün değildi" der.

Bediüzzaman'a göre, sahabenin yetişilmez üstünlüğü sevap çokluğundan da ileri gelir. İslâmın te'sisinde ve neşrinde verilen hizmet daha kıymetlidir. Aleyhissalatu vesselâm onların yarım müdlük başışına, arkadan gelenlerin Uhud Dağı kadar altın başışlarının yetişmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca, arkadan gelen insanların hidayetlerine vesile oldukları için, es-sebebu ke'l-fâil sırrına mazhardırlar. Ümmetin sevabından onlar da pay almaktadır, tıpkı Peygamber gibi, dolayısıyla her an makamları yükselmektedir.

Bediüzzaman, ashâb arasındaki ihtilaf ve savaşların dinin maslahatı maksadıyla yapılan içtihadların birbirine zıd düşmesinden ileri geldiğini, Hz. Ali haklı ve isabetli, muhalifleri hatalı ve isabetsiz de olsa, her iki tarafın da Cennetlik olduğunu söyler.

Bediüzzaman, sahabe arasında çıkan kavgaların birçok hikmeti olduğuna dikkat çeker. Bunlardan biri, dinî hamiyetin uyanmasıdır. Bu hâdiseler ehl-i himmetin: "Din elden gidiyor" endişesiyle dinin meselelerine sahip çıkıp muhafazası için tedbirlere aidiğini, hadîs, tefsir, kelim, fıkıh vs. bütün dinî ilimlerin bu suretle ortaya çıkıp geliştiğini belirtir.

Bediüzzaman'ın sahabe ile ilgili açıklamalarında mühim ve orijinal bir nokta da onların hayatında pek bâriz bir zühdün görülmeşiştir. Ashâb "dünyayı terk" mânâsında bir zühde yer vermemiştir. Allah rızasına uygun yönüyle dünyaya ehemmiyet vermişler ve devirlerinin ehl-i medeniyetinden fazla dünya işlerinde başarılı olmuşlardır.

Bediüzzaman, Sahabelerin bu yönünü esas alarak, talebelerine “dünyayı terk” mânâsındaki zühdü tavsiye etmez. “Dünya keşben değil kalben terkedilmelidir” der. Ve İ’la-yı Kelimetullâh’la mükellef olan Müslümanlara, bunun zamanımızda “mad-deten terakki etmekle mümkün olacağını” hatırlatır.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- Abdülvehhâb Abdüllatif, Bak. Suyutî, Tedrib.
- 2- Ana Britanica Ansiklopedisi, İstanbul 1989.
- 3- Bakan, Tevhid: Ashabın Adaleti, Erzurum 1993 (basılmamış tez).
- 4- Bediüzzaman Said Nursî, Barla Lahikası, Sözlür Yayınevi, 3. baskı, İstanbul 1990.
- 5- Bediüzzaman Said Nursî, Emirdağ Lahikası, Sinan Matbaası, İstanbul 1959.
- 6- Bediüzzaman Said Nursî, Hutbe-i Şamiye, Envar Neşriyat, İstanbul 1990.
- 7- Bediüzzaman Said Nursî, Lem'alar, Sözlür Yayınevi, İstanbul 1976.
- 8- Bediüzzaman Said Nursî, Mektubat, Sözlür Yayınevi, İstanbul 1991.
- 9- Bediüzzaman Said Nursî, Muhâkemat, Sözlür Yayınevi, İstanbul 1977.
- 10- Bediüzzaman Said Nursî, Sözlür, Envar Neşriyat, İstanbul 1985.
- 11- Bediüzzaman Said Nursî, Şuâlar, Çeltüt Matbaası, İstanbul 1959.
- 12- Buharî, Muhammed İbnu İsmail, (V. 256); Sahîhu'l-Buharî.
- 13- CANAN İbrahim, İslâm Âleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman'dan Çözümler, Yeni Asya Yayınevi, İstanbul 1993.
- 14- CANAN İbrahim, Kütüb-ü Sitte Muhtasan, Tercüme ve Şerhi, Akçağ, Ankara, 1987-1994.
- 15- Ebu Davud, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistani (V. 275); Sünenu Ebi Davud, Humus, 1969.
- 16- Hatibu'l-Bağdâdi (V. 463), el-Kıfaye Fi İlimi'r-Rivaye, Mısır 1972.
- 17- Heysemi, Nureddin (V. 807), Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid, Beyrut, 1967.
- 18- İbnu Hacer el-Askalanî, el-İsâbe Fi Temyizi's-Sahabe, Mısır 1328.
- 19- İbnu Hişam, Muhammed es-Siretu'n-Nebeviyye, Mısır, 1955.
- 20- İbnu Mace, Muhammed İbnu Yezid el-Kazvini (V. 275), Sünen, Mısır 1952.
- 21- Münavi, Abdurrauf, Feyzu'l-Kadir, Beyrut 1972.
- 22- Müslim İbnu'l Haccac el-Kuşeyri (V. 261); Sahihu Müslim, Mısır 1955.
- 23- Nevevi, Muhyiddin Ebu Zekeriyye Yahya (v. 677), Şerhu Müslim, Mısır, Tarihsiz.
- 24- ÖZ, Mustafa, Ehl-i Beyt T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, 1. Baskı, İstanbul.
- 25- Suyutî Celaleddin Abdurrahman İbnu Ebi Bekr (V. 911), Tedribü'r-Ravi, Kahire 1959, Tahkik: Abdüllatif Abdülvehhab.
- 26- Taberi, Ebu Cafer Muhammed İbnu Cerir (V. 310); Târihu't-Taberi, Beyrut, 1962.
- 27- Tebrizi, Veliuddin İbnu Abdillâh; Mişkâtü'l-Mesâbih, Dimeşk, 1911.
- 28- Tirmizi, Muhammed İbnu İsa (V. 275), Sahihu't-Tirmizi, Humus 1966.
- 29- Vâkidi, Muhammed İbnu Ömer, (V. 207); Meğazi, Oxford 1966.